

MITJANS I PROCEDIMENTS DE LA PEDAGOGIA LUL·LIANA (PRIMERA PART)

INTRODUCCIÓ

Un grup de mestres visita certa institució escolar. És l'hora de l'esplai. En el pati cobert uns nins juguen a la tella. Un d'ells tira la tella i cau en la casella on es llegeix "Felip II". El nin saluda els visitants i comença a parlar: "Felip II era un rei..."

En el centre del jardí dos allots es capfiquen a l'atropellada dins un safareig, no per nedar, sinó per atrapar una poma que sura dins l'aigua.

Més enllà hi ha un grup de nins que duen un capell de paper amb una xifra retallada d'un calendari aferrada sobre el capell. Estan alineats i esperen atentament. Un instructor crida: "quaranta-nou!" i els nins numerats amb el 4 i el 9 corren per atrapar un caramel que agita un company situat a bastant de distància.

El director del centre explica les activitats... Un dels assistents comenta: —Me pareix que els capells, això del safareig i el joc de la tella...

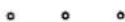
El director interromp: —Sí, és clar. Són coses nostres que trobarà a totes les escoles organitzades segons la mentalitat del nostre fundador.

No dubtam de la veritat de l'explicació. Però sí que aquells procediments obeeixen a la concepció educativa, a l'ideal d'un fundador, sobretot si es tracta d'un mestre genial. Perquè quan es veu l'obra d'un mestre es palpa immediatament una inspiració que ho empapa tot; hi ha una realitat més o menys treballada i brota un esforç per elevar aquella realitat a l'ideal concebut per la inspiració.

En les escoles citades pel director, tal volta llunyanes i situades a ambients molt distints, hi havia una cosa que no podia dur-hi el fundador, la realitat objectiva. Per tant els mestres s'esforçaven no per treballar se-

guint la inspiració del fundador, sinó per fossilitzar aquells procediments que un dia tingueren gran vitalitat en la fundació original i segurament cridaren l'atenció en les noves fundacions, però avui són quasi pertot una relíquia.

Fins a quin punt poden uns procediments caracteritzar una obra educativa? Fins a quin punt poden ser d'eficàcia per a una educació uns procediments fossilitzats?

No, no era aquesta la mentalitat del fundador. Eficax el procediment de la poma dins el safareig perquè es rentassin els nins que sols ho feien quan plovia... I si eren allots que neixien cansats, molt bé els capells de paper i els caramels... I benvolguda la tella si així aconseguia el mestre que els nins aprenguessen qualque cosa.

Aquestes tres circumstàncies es trobaven juntes en aquesta escola, però és dubtosa la seva coincidència en tots els pobles, ni tan sols d'una regió, a pesar d'un cert comú denominador dels seus habitants.

El mèrit del fundador, que el tingué i gran, fou en primer lloc estudiar aquesta realitat i arribar a conèixer-la exactament. En segon lloc tenia un ideal molt clar de la transformació que devia obrar-se en aquella gent i sobretot posà totes les seves forces al servei de la seva educació. Els qui es diuen continuadors de tal mestre han d'imbuir-se dels principis i no dels procediments.

La fossilització i la rutina produeixen les majors aberracions: "Record —diu un inspector— un llibre escrit per un home molt intel·ligent, en el qual intentant ensenyar totes les coses al voltant de *centres d'interès* aficà un general famós a la lliçó de les abelles... La raó era que el general Prim nasqué a l'Alcàrria i com que en la lliçó de les abelles, com en totes les altres, devia haver-hi història...!"

L'excessiva preocupació per tals mitjans i procediments du en l'ordre pràctic a l'enrocament de la tasca educativa. Per això deia l'inspector citat: "Quan trob un mestre que perd llastimosament el temps dubtant del nom exacte del procediment que usará per a la seva lliçó, li dic: 'no te preocupis massa; davant els nins empraràs els mètodes i procediments classificats i altres que encara no ho estan...'"

Davant la societat culta la sobrevaloració dels detalls produeix una impressió pobra i desfavorable. "Decir Pedagogía ha sido para algunos una monserga lírica de disertaciones vagas, pretenciosas y en último término inútiles".¹ "No se cree en nada y se pasa de todo. Cada mañana se

¹ Miguel Herrero García, *Pedagogía española* (Madrid: Ediciones Españolas, 1941), p. 9.

inventa una ciencia nueva. A la hora presente, la que está más en boga es esa perogrullada que se llama Pedagogía”.²

El pitjor, però, és que pareix que els fets donen la raó als comentaristes. Existeix actualment una proliferació de mètodes, procediments i formes d'ensenyament que no difereixen sinó en detalls de poca importància, sense base; com a molt, són aspectes parcialíssims de les vies essencials del pensament, tant en la investigació com en la comunicació de la veritat, pomposament vestides i elevades a la categoria de mètodes.

És necessari —diu Achile— que cada mètode, cada procediment i fins i tot cada exercici diari tenguin la raó de ser i que el mestre pugui dir: “faig tal cosa per aquesta raó”. Així és efectivament: el moment en què el mestre està davant l'alumne no es presta a una direcció freda, és un acte vital, l'eficàcia del qual depèn del grau en què visca els principis que informen la seva actuació. El principi orientador i l'emoció vivificadora concentrada desenrotllaran el mecanisme necessari per a trobar el mètode més adequat al moment històric en què treballa.

• • •

“Les dues forces del món més poderoses són els principis i les personalitats. Gràcies a elles, és a dir, a la veritat que encarnen els principis i pels homes en què aquests principis s'encarnen, els moviments vitals del món avancen. Nosaltres no concedim a la Filosofia que la veritat d'aquests moviments sia creació dels homes que els dirigeixen. Creim que la veritat ho és tant si l'home la troba com si no, tant si la confessa com si la nega... Però també creim que Déu cerca els homes que faran avançar la veritat fent-ne una part de si mateixos, i que voldran donar als principis un hostatge i una ajuda dins les seves personalitats”.³

Entre els homes de la seva centúria Ramon Llull fou una de les personalitats més potents. Déu el cercà i tota l'obra lulliana és deguda a la seva conversió: “Tot lo major afany que jo anc per nulls temps sentís, si fo, Sényer, com me mudé de pecat a obra de penitència”.⁴ Però, com adverteix Riber “la seva contrició no fou solament una contrició gemegosa... Tres desigs brotaren, i ompliren son cor, com una mota de tres vares de lliris, crescudes en un femer, regades per una pluja virginal de primavera”.⁵ El primer desig fou una set de martiri: “L'amic desira tots jorns

² Huysmans, *apud* Miguel Herrero García, ob. cit., p. 11.

³ Robert Speer, “Ramon Llull, the Christian Crusader and his Conquest” a *Some great Leaders in the World Movement* (The Cole Lectures for 1911 delivered before Vanderbilt University, 1911).

⁴ Llull, *Libre de Contemplació*, cap. 86, v. 19, OE II, p. 282.

⁵ Llorenç Riber, *Vida i actes del Reverent Mestre i Benaventurat màrtir Ramon Llull* (Ciutat de Mallorca, 1916), p. 18.

vermells vestiments per ço que'l drap sia mills semblant als vestiments de son amat".⁶ En segon lloc "a son negoci leixà l'endrecament dels infeels qui ignorantment van a perdement".⁷ I en tercer lloc, "volia escriure un llibre d'incontrastable eficàcia contra els errors dels errats".⁸

Immediatament posà fil a l'agulla. Començà a peregrinar. Pujà a la muntanya de Randa: "Vuit dies feia que hi era quan rebé la llanternada d'espíritual il·lustració per fer el llibre per convertir els errats. Mirava al cel atentament i se sentí interiorment tot inundat de llum...".⁹ El llibre incontrastable que hi concebé i hi va escriure fou l'Art General... "Amb el llibre escrit davall el braç se'n tornà a Randa..., s'hi bastí una ermita i hi visqué més de quatre mesos, pregant Déu de dia i de nit que'l prosperàs misericordiosament a ells i al llibre, per glòria seva i per profit de la Santa Església Romana". "De tres desigs ja n'havia complit un: ja tenia fet el llibre. Ja tenia escrit el llibre entranyablement enyorat. De tres desigs ja n'havia complit un".¹⁰

"Un dia rebé la visita d'un pastor." "Meravellat n'estava Ramon, signat repetidament amb el signe de la creu, com si fos profeta predestinat a glòries i àrdues missions, per la mà del bell pastor que ell no coneixia i del qual hom no n'havia parlat mai".¹¹

Tracten els historiadors i discuteixen la "suposada il·luminació" de Randa. No fou de naturalesa divinal, ens dirà el P. Batllori, sinó deguda al fet que "el seu caràcter apassionat i fantàstic l'eternitzà en una il·luminació, que ell creu sobrenatural i extraordinària".¹²

Pring-Mill afegeix: "És la millor explicació d'allò que li passa al Beat en el Puig de Randa. La raó més convincent que no fou una autèntica 'il·lustració divina' és sense cap dubte el fet que l'Art i els llibres que en resultaren mai arribaren a fer allò que se n'esperava".¹³

Divins o no els seus llibres, a pesar de no arribar a l'èxit complet —hi ha cap autor que pugui presumir d'això?— ens atrevim a dir que espigant a les seves pàgines hem trobat "fresques fulles", moltes més de les que podíem imaginar, que contenen principis educatius capaços de vivificar eficaçment mitjans i procediments pedagògics aplicables als nostres temps, a pesar dels segles que ens separen del seu autor.

⁶ Llull, *Libre d'Evast e d'Aloma e de Blanquerna*, v. 261, OE I, p. 273.

⁷ *Ibidem*, v. 336, p. 277.

⁸ Llorenç Riber, ob. cit., p. 18.

⁹ *Ibidem*, p. 39.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 40-42.

¹¹ *Ibidem*, pp. 41-42.

¹² Miquel Batllori, *Ramon Llull en el món del seu temps* (Barcelona, 1960), p. 10.

¹³ Robert Pring-Mill, *El microcosmos lullà* (Palma de Mallorca, 1961), p. 28.

MÈTODES LÒGICS: NOTES SOBRE L'ART

Sense cap dubte són els aspectes més estudiats i millor coneguts de tota l'obra lulliana. Per això vaig pensar de primera intenció passar per damunt i tractar immediatament dels mitjans i procediments lullians més directament pedagògics. Però, tement que el treball quedàs incomplet, vaig decidir donar una idea d'aquests mètodes lògics.

“Hi ha una miniatura del *Breviculum* de Karlsruhe (reproduïda en les *Obres essencials* II, de cara a la pàgina 864) que ens representa l'escena d'una faisó molt viva, i les idees centrals de la suposada il·luminació no es poden formular més senzillament que en les paraules que el Beat hi dirigeix a Déu, agraint-li (en llatí) haver volgut mostrar-li els ‘principis substancials i accidentals de totes les coses’ i ensenyar-li ‘com s’havien de fer dues figures amb ells’”.¹⁴

Llull, com tothom, viu immers en la multitud de les coses, dels sers. Davant aquests sers, uns passen indiferents, sense detenir-se apenes, com si no quedàs en aquestes persones el més lleu esperit de curiositat. Ramon Llull no és així; tot ser és per a ell motiu de reflexió: “Molt considerarà Ramon en ço que'l monge'l pregà, e en lo bé que's poria seguir si'l libre faïa. E dementre que enaixí considerava, esguardava en un bell arbre qui davant li estava, on havia moltes fulles e flors e fruits, e pensava ço que aquell arbre significava... jo pens en ço que significa aquest citroner, car totes quantes coses són, en ell són significades...”.¹⁵

Però allò que considera Ramon són les perfeccions que observa en els sers. “... e així com l'home, qui imagina lo cavall que ha vist, en lo qual imagina bondat en quant és bo a córrer, e imagina en ell granea per ço com l'ha vist gran, e car l'ha vist bell, imagina en ell bellea...”.¹⁶

Amb bona lògica argumenta que tals perfeccions no són obra de les criatures, sinó manifestacions de les perfeccions divines “vertuts vertuoses essencials”, mitjançant les quals Déu se fa cognoscible a l'home: “per la bonea de la criatura és significada la bonea de Déu e per la granea de la criatura és significada la granea de Déu, e així de les altres coses semblants a aquestes”.¹⁷

Aquestes perfeccions, “principis substancials de totes les coses”, són el

¹⁴ *Ibidem*, p. 28.

¹⁵ Llull, *Arbre de Ciència*, OE I, pp. 555-556.

¹⁶ *Ibidem*, p. 608.

¹⁷ Llull, *Libre de Meravelles*, OE I, p. 401.

que Llull denomina principis absoluts del seu Art. "Ramon Llull ja havia establert aquesta doctrina en el *Libre de contemplació*, obra anterior a la seva il·luminació en el Puig de Randa, però en la seva il·luminació descobrí la seva aplicació com a base d'un *art d'atrotbar veritat*. En les versions primitives de l'Art, hi havia setze Dignitats, però de l'*Ars inventiva veritatis* (devers 1289) endavant aquesta sèrie es reduiria a les nou següents: bonea, granea, duració (o eternitat), poder, saviea, volentat, virtut, veritat i glòria".¹⁸ Aquesta reducció no obeeix a un capritx més o menys genial del Mestre, sinó a la seva continuada reflexió, és a dir al terme d'un procés de maduració intel·lectual.

De qualque manera tots els sers creats participen de les perfeccions divines. En el pla de l'objectiu ideal, les perfeccions o dignitats coincideixen i de fet s'identifiquen en Déu. Llull repeteix aquesta idea diverses vegades.

"Consira, fill, —dix l'ermità—, com gran és la concordança que és la divina essència, car totes les dignitats se concorden a ésser una essència, una natura, una deïtat; e cascuna ha en si sa obra, e l'una l'ha en l'altra; enaixí que en l'actu de bonea són tots los actus de granea, eternitat, poder, e de totes les altres. E açò mateix se segueix de granea e de totes en què és l'actu de bonea, e així de totes".¹⁹

"Les divines dignitats són les unes en les altres, enaixí que bondat és una cosa mateixa amb granea e eternitat e les altres"²⁰ i "totes aquestes raons són bones per bondat, e grans per granea, e eternals per eternitat, e poderoses per poder, e sàvies per saviea, e amades per voluntat, e virtuoses per virtut, e veres per veritat, e glorioses per glòria, e no distinctes en nombre per distinció".²¹

En el pla dels objectes reals no succeeix igual. "...enaixí com en Déu bonea e granea, qui són infinides e estan en un mateix nombre, en tant que l'una és l'altra: e açò en les creatures ésser no pot".²²

Caben quant a l'existència objectes vertaders i objectes falsos. Quant a l'essencial junt amb les perfeccions poden donar-se les seves contràries. "En l'arbre humanal ha aïtantes natures de qualitats com natures d'arbres..., e aquestes qualitats mesclades e conjunctes ab les altres qualitats, reten l'home qual en nombre, ço és a dir, qual home si és En Pere o En Martí, o si és bo o mal, o gran o poc, o sa o malalt".²³

¹⁸ Robert Pring-Mill, ob. cit., p. 29.

¹⁹ Llull, *Libre de Meravelles*, OE I, p. 467.

²⁰ Llull, *Arbre de Ciència*, OE I, p. 774.

²¹ *Ibidem*, p. 775.

²² *Ibidem*, p. 566.

²³ *Ibidem*, p. 628.

Ara bé, les relacions entre els principis absoluts i les criatures s'expressen en la lògica lulliana mitjançant els *principis relatius*, o modes d'usar els principis absoluts i "resum, per Llull, de totes les relacions possibles".

Els *principis relatius lògics* formen tres ternaris: 1) Diferència, concordança i contrarietat; 2) Principi, mig i fi; 3) Majoritat, minoritat i igualtat.

Els *principis relatius psicològics* són: enteniment, memòria i voluntat.

"Ambos han de actuar conjuntamente para obtener resultado eficaz, porque el buscar verdades combinando los principios absolutos o perfecciones divinas por medios de las facultades de nuestra alma, esto es, entendiéndolos, recordándolos y amándolos, pero haciendo caso omiso de las formas lógicas, conduciría a una ciencia arbitraria; e intentar el hallazgo de verdades combinando los susodichos principios absolutos por medio de normas lógicas, sin intervención de las facultades psíquicas, valdría tanto como construir una máquina infalible de pensar".²⁴

Quin és el procés de la investigació de la veritat?

Requisit previ a tota actuació mental és la presentació d'objectes a la ment. Llull en el seu Art els anomena subjectes i són els nou següents: Déu, àngel, cel, home, imaginació, sensitiva, vegetativa, elementativa i instrumentativa. Ara deim el mateix, encara que emprem distinta expressió. Pot ser motiu de presentació: "Un objeto real presentado a la intuición *sensible* o a la acción *motora* en su auténtica realidad o en algún símbolo substitutivo de la misma..., una palabra u objeto *verbal*, y como tal esencialmente significativo, ofrecido a través de los sentidos a la imaginación. La *imaginación* puede asimismo representarse una objetividad real o verbal, que como tal, independientemente del proceso de su evocación, constituye un estímulo para la mente... Puede muy bien un *sujeto*, bien sea extraño al llamado a percibirlo (objeto social), bien sea el propio sujeto percipiente reflexivamente considerado como percibido".²⁵

La ment entra en contacte amb els objectes mitjançant els sentits. "Les branques de l'arbre sensual són sis, ço és a saber, *visus*, *auditus*, *odoratus*, *gustus*, *tactus* et *efatus*, lo qual *efatus* havem provat que és sisè seny en lo tractat que d'ell fet havem. E les branques convenen ésser sis e no més ni menys; car si eren més, ço que més seria, seria superflu, la qual superfluitat natura no ho pot sostenir; e si eren menys, sostendria natura vacuïtat, la qual no pot sostenir; així com si no era *visus*, seria la visibilitat de les coses buida e no seria a ninguna fi, e si no era *efatus*, seria parlar,

²⁴ Juan Tusquets, *Ramon Llull, pedagogo de la cristiandad* (Madrid, 1954), p. 319.

²⁵ Juan Zaragüeta, *Pedagogía fundamental* (Barcelona-Madrid, 1943), p. 345.

qui no cau sots espècia de neguns altres senys, debades, en ço que no s'hauria a neguna fi; e açò mateix és de l'oir e dels altres senys. Són, doncs, los senys sis segons necessitat de natura corporal e segons les sis dreces de cors; e ab elles poden ésser atentes totes les coses corporals, e en elles emprentes totes les coses imaginals".²⁶

No obstant, pot ésser la imaginació principi d'activitat mental. "Apetitiva és una de les branques de l'arbre vegetal; e la sua semblança és una de les branques de l'arbre imaginal. És l'apetitiva ens real en l'arbre vegetal, e la sua semblança pren l'animal en los seus apetits naturals; així com l'home, qui ha apetits naturals a menjar, a veer, e enaixí dels altres senys, e per açò ha natural enclinaient a imaginar les coses apetibles, les quals imagina ab imaginat. E car imaginabilitat e imaginativitat s'han relativament, per açò la imaginativa pren, ab la semblança masculina pren la semblança femenina de l'object imaginable e apetible sots raó de color, o de sabor, o de vou, o d'odor, o de tactu; e enaixí la imaginació pren semblança de la potència apetitiva, e en semblant manera de la retentiva, digestiva e expulsiva. E en aquest pas pot hom conèixer com la imaginativa pren les semblances de l'arbre vegetal".²⁷

"Per l'Arbre imaginal se dóna coneixença de les impresions que romanen en la imaginació de les coses sentides, vegetades e elementades".²⁸ Les primeres impressions estan mancades de nitidesa, són vagues, confuses i per tant imperfectes. No escapa a la perspicàcia de Llull aquesta circumstància i per això parla de "les espècies aombroses com sien clares e luents".²⁹ "Aquest tronc imaginal és tronc comú e confús de semblances...".³⁰

L'anàlisi perfeccionarà després la impressió elemental. "És l'enteniment de simples començaments, ço és, de simple bonea e de simple granea e les altres, e per açò ha natura que sia part simple de la substància e en simple nombre endividuat, per raó de la qual simplicitat ateny a consirar coses simples; e car és de molts en ésser un nombre terç d'aquell, així com hom, qui és compost d'ànima e de cors, e passa per en terç nombre, ço és a saber, en ésser humà, per què l'enteniment per natura de composició ateny coses compostes de molts començaments simples".³¹

"El análisis es el llamado a perfeccionarla, y ello mediante la consideración de las partes o aspectos de que interiormente consta

²⁶ Llull, *Arbre de Ciència*, OE I, p. 359.

²⁷ *Ibidem*, p. 610.

²⁸ *Ibidem*, p. 556.

²⁹ *Ibidem*, p. 596.

³⁰ *Ibidem*, p. 609.

³¹ *Ibidem*, p. 609.

un determinado sector de la realitat total (*precisión*), y su delimitación de toda realitat exterior a la considerada (*distinción*).³²

Per això serà necessària la separació real de les parts o aspectes: “En aquest tronc han cascuna de les rails son ofici, e açò mateix cascú dels troncs especials, dels quals ell és compost, els quals són les seues parts grosses, e les rails són les seues parts menudes”.³³

“Aquest arbre és dels animals, e és departit en set parts, segons que en ell se conté. E és triplex, ço és a saber, de l'elementativa potència, e de la vegetativa, e de la sensitiva. On enaixí com un arbre qui fos de tres espècies, així com empeltat pomer en perer e presseguer en pomer, serien en un arbre totes tres espècies, enaixí empeltada la vegetativa en l'elementativa, e la sensitiva empeltada en la vegetativa, retén un arbre totes les tres potències; emperò, d'aitant és la diferència, que'l tronc de l'arbre qui seria del pomer, presseguer o perer, seria de quantitats discretes, e aquest arbre és de quantitats contínues, estant los uns arbres en los altres”.³⁴

Aquesta separació s'efectuarà amb l'aplicació dels *principis relatius*. En l'aspecte qualitatiu ens servirem dels ternaris *diferència, concordància i contarietat; principi, mig i fi*.

L'altre ternari, *majoritat, minoritat i igualtat*, ens servirà per concretar la distinció en l'aspecte quantitatiu.

La separació no és suficient, és necessària després la comparació dels elements separats. “Les rails de l'arbre humanal són dobles, ço és a saber, bonea corporal e bonea espiritual; e d'abdues les bonees és feta una rail, qui és de bonea composta d'abdues; e és la composició en quant se donen lurs semblances l'una e l'altra”.³⁵

Aquest primer procés perceptiu es completa amb una sèrie d'imatges. La imaginativa “emperò no pot imaginar lo foc simple en figura, mas en qualitat, ço és, en calor o en leugeria o en color. E en aquest pas pot hom conèixer en qual manera la imaginació multiplica les espècies, qui són semblances dels ens reals”.³⁶ Hem arribat a una primera síntesi, fruit de la qual ha estat la percepció d'allò concret.

L'activitat mental no es deté en aquest primer estadi: segueix després una nova comparació dels elements lògicament distints, observats en les realitats individuals, primer les seves notes diferencials.

³² Juan Zaragüeta, ob. cit., p. 351.

³³ Llull, *Arbre de Ciència*, OE I, p. 616.

³⁴ *Ibidem*, p. 594.

³⁵ *Ibidem*, p. 616.

³⁶ *Ibidem*, p. 610.

“Aquesta diferència és raó e ocasió com sia pluralitat de moltes coses e que sien diferents substancialment”.³⁷

El concepte queda més clar aquí: “Aquesta diferència en tres espècies, ço és a saber, entre sensual e sensual, així com entre home e ase, qui són diferents per espècie; entre sensual e intel·lectual, així com entre cors e ànima, qui són diferents per diferència; e entre intel·lectual e intel·lectual, així com entre enteniment e volentat, e Déus e àngel, qui són diferents per diferència”.³⁸

Després segueix l'estudi per abstracció de les semblances, el resultat de les quals és la formació dels conceptes específics. “És l'enteniment de bonea general en ço que és d'una bonea de la qual és la memòria e la volentat, e açò mateix de granea general; e per ço ha natura de considerar generals coses. E car la bonea sua és a ell especial e pròpia e distincta a l'especial bonea de memòria e de volentat, ha natura a consirar les coses especials; e per aquesta natura considera lo lògic los genres e les espècies de les coses naturals”.³⁹

Repetint aquesta programació comparativa ascendent, notant diferències i semblances, s'arriba al concepte de ser. “En l'arbre elemental és ens gendre molt general, tant, que sobre ell no ha gendre nengú, segons les entitats corporals qui són dejús la luna; e d'aquest ens dessus davallen tots aquells qui són çajús elementats, substancials e accidentals, així com l'entitat del pomer, qui davalla de l'entitat dessus. E d'aquest ens general qui és dessus, e d'aquest qui és dejús, pot hom haver coneixença segons aquestes formes cent que dites havem, qui són formes primeres e causes a aquestes çajús; e encara, pot hom haver coneixença d'ell segons ço que de l'arbre elemental dit havem e que proposam dir en l'arbre vegetal, sensual e imaginal; en lo qual imaginal la imaginació imagina un altre ens entencional, qui és semblança d'aquest ens real que dit havem; així com la cabra, qui imagina lo lop e les sues condicions a ella contràries, per instints naturals”.⁴⁰

Llavors l'esperit inicia el descens: “És l'enteniment de bonea, qui és abstracta forma, e és dels concrets que ha dedins la forma: *ço és de bonificatiu, bonificable, bonificar*; e per açò ha natura de considerar les formes qui són en abstractu e d'inclinar-se als seus concrets en entendre aquelles, e per açò pren los hàbits de les ciències”.⁴¹

³⁷ *Ibidem*, p. 559.

³⁸ *Ibidem*, p. 559.

³⁹ *Ibidem*, p. 619.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 590.

⁴¹ *Ibidem*, p. 620.

En resum, segons la ment del polígraf mallorquí, el punt d'arrancada de les ciències són les coses materials i el principi d'aquestes coses és Déu. El punt inicial és el *ser*; la base i el fonament, la *idea*, entre aquests dos punts construeix el seu *Art*: "aprofitant tots els elements que el pensament humà havia alcançat en el seu temps accepta i realitza una pacient tasca analítica, el darrer resultat de la qual li fa veure l'universal en el fons de lo particular i lo individual en el fons de l'universal. I dedueix en darrer terme, que la potència raonadora de l'home, analitza i sintetitza, indueix i dedueix, puja i davalla, i aquest dualisme pot admirar-se també en la natura, ja que en ella tot és u i múltiple".⁴²

Notes sobre la classificació

Hem exposat els aspectes més notables de l'Art, mètode inventiu de Ramon Llull, prescindint de certs elements que hem considerat de menor importància.

Però "no basta inventar —diu acertadament J. Tusquets— es necesario clasificar, organizar sistemáticamente el saber".⁴³ "La clasificación a lo menos en su primer grado que es la división, es un acto espontáneo de la inteligencia realizado apenas se da cuenta de que no puede abarcar la totalidad de un objeto dado de conocimiento".⁴⁴

Per això el nin classifica des del moment que adverteix certes analogies en els elements individuals que maneja; prest s'acostuma a classificar i el mestre ha d'aprofitar aquest moment en benefici de la seva ulterior formació cultural.

Com a instrument de classificació escrigué Ramon Llull el *Liber de ascensu et descensu intellectus*, llibre de gran interès i en el qual es prescindeix encertadament de complicacions inútils.

El mètode explicat en el llibre citat serveix per "allanar el proceso intelectual fijando atención a determinados motivos permanentes que vienen a constituir otros tantos momentos o peldaños".⁴⁵

El mètode consta de tres escales relacionades. La primera consta de vuit sers que van augmentant en perfecció: la pedra, la flama, la planta, l'animal, l'home, el cel, l'àngel i Déu.

Fa notar Tusquets que "los sujetos o peldaños de la escala de los seres... son substancialmente idénticos a los del *Arte último*, pero supri-

⁴² Avinyó, *Moderna visió del lulisme* (Barcelona, 1939), p. 28.

⁴³ Juan Tusquets, ob. cit., p. 328.

⁴⁴ S. Hernández Ruiz, *Metodología general de la enseñanza* (México: UTEA, 1949), p. 410.

⁴⁵ Emilio Hernández, "Valoración de la didáctica luliana", *Revista Española de Pedagogía*, 13-14 (1950), pp. 112-113.

miendo el sujeto instrumentativo, o de las cosas producto del trabajo humano".⁴⁶ En cada un d'aquests escalons han de fer-se dues operacions: 1.ª l'observació dels sers tal com són, i 2.ª anotar els elements necessaris per a classificar els sers de cada escaló.

La segona escala, instrument fins i tot necessari per a emprar la primera, es compon de dotze termes: l'acte, la passió, l'acció, la naturalesa, l'accident, la substància, la simplicitat, la composició, la individuació, l'espècie i el gènere.

En aquesta escala ha de practicar-se l'*ascens* cap a la perfecció dels sers superiors i el *descens* des de les dignitats fins als sers inferiors.

En aquesta escala, anomenada de les categories, diu Tusquets, "los tres primeros términos guían al discípulo para aprender a recordar los datos indispensables para la inmediata clasificación. Los otros nueve le orientan para resolver qué realidades, observadas por ejemplo en la piedra, han de clasificarse como simples o compuestos, como substancia o accidente, dentro de qué género y especie ha de situarse la piedra examinada y qué lugar ocupa respecto a los peldaños más elevados, al universo en conjunto y a las perfecciones divinas".⁴⁷

Per la tercera escala podem saber si el coneixement és sensible, imaginatiu o intel·lectual i dins aquest darrer el grau de certesa: si és evident, dubtós o creïble.

Per aquestes tres escales ascendeix l'enteniment des del sensible a l'intel·ligible, i descendeix des de l'intel·ligible al sensible, essent la segona escala o via la que hem anomenat de les categories, mitjà o instrument per aquest ascens i descens, ja que amb ella es dirigeix l'enteniment al coneixement dels subjectes continguts en la primera escala, o sia la dels sers.

Com ocorre això? Hi ha cinc sentits, que són: la vista, l'oïda, l'olfacte, el gust i el tacte, als quals s'ha d'afegir un sisè sentit, l'*afatus*, que anomena la cosa. Després que els sentits acaben l'operació dels seus actes, la imaginació abstruïu d'aquests actes les semblances que ha percebut de la cosa i les fa imaginables en la seva mateixa essència i naturalesa, les quals semblances, després d'imaginables, abstrueixen l'enteniment de la imaginació i en la seva essència i naturalesa les fa intel·ligibles o enteses.

Aquesta és la manera que té l'enteniment per ascendir del sensible a l'intel·ligible, sens dubtar ni creure perquè l'experiència no ho permet.

"L'escala dels sers constitueix l'espinada de tota l'obra. La naturalesa —o com se diu, els secrets— de la pedra, de la flama, de la planta, de l'animal, de l'home, del cel, de l'àngel i de Déu és des-

⁴⁶ Juan Tusquets, ob. cit., p. 328.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 329.

coberta, successiva i gradualment, gràcies a l'aplicació de les categories (segona escala) i el pas del coneixement sensible a l'intelligible o científic (tercera escala). D'aquesta manera, l'obra se va desplegant en sentit cada vegada més comprensiu vertaderament enciclopèdic i el lector assisteix a una pacient i paulatina reconstrucció de l'univers".⁴⁸

Valor pedagògic de l'Art

Diu J. Tusquets que fracassà l'Art en els camps teològic i científic. Després afegeix: "Que el método inventivo (o Arte general) haya caducado para la Teología, la Filosofía y las ciencias, no perjudica en lo más mínimo sus posibilidades didácticas".⁴⁹

Té l'Art tals possibilitats? Els primers assaigs realitzats permeten assegurar de manera eficaç, que l'Art pot omplir avui, sobretot en el nostre ensenyament primari, un buit que se deixa sentir des de fa molts anys: l'ensenyament ha d'esser orgànic. Amb aquestes paraules volem dir que la nostra escola actual és un acaramullament de coses disperses, sens apenes relació d'unes amb les altres. Aquest defecte ve en gran part de la concepció dels qüestionaris i crec que aquest defecte el pateix també l'ensenyament secundari.

Hem de tenir en compte que la *relació* és un vertader contingut conscient, independent, irreductible a les sensacions, imatges o composts resultants d'aquestes dues classes d'elements cognoscitius; i per aquests fets psíquics, de classe superior (coneixements de la relació) reservam l'expressió de pensar, expressió amb la qual encara el llenguatge ordinari significa funcions cognoscitives superiors.

"Entender es relacionar, es *interpretar lo que la cosa nos significa*." Aquest és el concepte lullà del pensar, segons Tusquets,⁵⁰ deduït de les paraules de Llull, a les quals el Dr. Font i Puig concedia excepcional importància. "Enaixí com lo pescador, Sényer, qui ab un peix pren altre peix, enaixí enteniment d'home pren e apercep los uns significats per les altres, en ço que les unes coses entén per les altres; e enaixí com los pescadors prenen moltes vegades peix sens esca, enaixí l'enteniment de l'home per si mateix, sens que d'altra cosa no li és significat, mas en la cosa mateixa entén e apercep moltes de coses per los significats mateixes de la cosa que entén".⁵¹

⁴⁸ Tomás y Joaquín Carreras i Artau, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XII al XV*, 2 tomos (Madrid, 1939-1943), pp. 466-467.

⁴⁹ Juan Tusquets, ob. cit., p. 330.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 327.

⁵¹ Llull, *Libre de contemplació*, cap. 62, v. 18, OE II, p. 465.

Doncs bé, el nostre ensenyament primari tal com està concebut no ensenya a pensar, almenys en l'encertat sentit lullià. Es queda a mig camí omplint el cap dels nins de coneixements particulars sens iniciar els escolars a relacionar-los. Per a totes les funcions vitals, i el relacionar ho és, comptam amb la col·laboració dels nins, a qui causen vertader plaer els exercicis que responen a qualque *impuls vital*.

“El conocimiento concreto, la *noticia*, nos da la mitad del saber; la clasificación, el *orden*, la otra mitad. Lo primero satisface a nuestro ímpetu de curiosidad; lo segundo, a nuestra exigencia de razón”.⁵²

Ramon Llull ens brinda un procediment totalment original. En primer lloc hem de seleccionar una sèrie de textos que sien aplicacions del seu Art. No és una tasca difícil. I en presència del text tota la lliçó se desentrotllarà normalment. En primer lloc s'ha de fer una atenta lectura per a fer notar les relacions contingudes. Després la lectura dels exemples que il·lustrin la teoria; incitar a continuació els escolars no a repetir de memòria allò que s'ha dit sinó a exercitar-se a cercar altres relacions i nous símils. I tot això encarrilat cap a la redacció. Primer pensar, després escriure.

No és això el que feren Payot i Poriniot? Diu Tusquets: “sus métodos de comparación... que han conseguido desacreditar los procedimientos románticos de redacción escolar, tan en boga a principios de este siglo, tienen indudable parecido con los que pudiera haber forjado Llull. Procurar como es sabido que el alumno, lejos de abandonarse a una desordenada observación de las cosas y a una redacción pasional, se esfuerce en hallar y describir correctamente las relaciones de semejanza, diferencia, contigüidad y causalidad que enlazan los datos sensibles y sentimentales”.⁵³

Aquestes innovacions metodològiques es realitzaren a França. Entre nosaltres, salvant poques excepcions, continuaren (i continuen, com hem dit) “els desacreditats procediments romàntics” a pesar de les veus d'alarma de sagaços observadors del funcionament de l'ensenyament nacional; són encara d'actualitat i una gran lliçó les següents paraules d'Eugeni d'Ors: “Redactar, redactar, redactar; del redactar provienen después privilegios y primacías. El secreto de la aristocracia francesa, así como el de su universalidad, se encuentra en un don muy suyo: en la secular y segura superioridad de redacción”.⁵⁴

Aquest ha estat a França el resultat de les ensenyances de Payot, amb molta probabilitat basades en l'Art de Llull.

⁵² Eugeni d'Ors, *Tres horas en el museo del Prado* (Madrid, 1939), p. 12.

⁵³ Juan Tusquets, ob. cit., p. 327.

⁵⁴ Eugeni d'Ors, *Glosas* (Madrid: Calleja, 1920), p. 259.

PROCEDIMENTS PSICOPEDAGÒGICS QUANTITATIUS

Abans d'entrar en l'estudi d'aquest aspecte de l'obra lulliana, convé precisar l'abast que li donam.

Seria absurd pretendre trobar en els seus llibres una sistematització dels procediments psicopedagògics. Hauria estat impossible que Llull ho fes entre altres raons perquè la psicologia *ut sic* no existia llavors. No obstant, l'estudi atent dels seus textos, sens cap necessitat de forçar la seva significació, posa en les nostres mans un cabal inesgotable d'idees que ens donen a conèixer que Llull tenia una sèrie de recursos pedagògics capaços de satisfer el més exigent tractadista de pedagogia actual i que avui entren en l'aparell de procediments psicopedagògics. I encara que devem estudiar l'obra pedagògica de Llull d'acord amb les circumstàncies del seu temps, no per això els recursos de què hem parlat demostren que el nostre autor té encara molt per dir-nos, a set segles de distància, per molt que usem i abusem de la paraula modern.

Podem considerar dos aspectes: el quantitatiu i el qualitatiu.

La intensitat

Les funcions mentals, diu Zaragüeta, "ajenas desde luego a la cantidad propiamente dicha, no carecen de ciertas *magnitudes* psíquicas, que designaremos con los nombres de *intensidad* y *vivacidad*, y en razón de las cuales producen en su mutua relación resultados que el psicólogo registra y el pedagogo puede utilizar para sus fines... La *intensidad* es en lo psíquico el correlato de la cantidad en lo físico, y por ende una propiedad inherente a nuestras funciones mentales, en cuya virtud se gradúan éstas de más a menos dentro de su propia cualidad".⁵⁵

Així les sensacions poden ser més o menys intenses, com les imatges. Si es tracta d'un judici o raciocini, poden tenir un grau major o menor d'assentiment.

"Nada de extraño tiene —continua Zaragüeta— que el dinamismo de la vida mental se rija hasta cierto punto por principios de intensidad parejos a los de la cantidad que en el mundo de la mecánica resuelven los problemas llamados de 'composición de fuerza'. En un caso de composición, simultánea o sucesiva, se dará una *resultante* cuya dirección y ve-

⁵⁵ J. Zaragüeta, ob. cit., pp. 390-391.

locidad se hallarán en función de las fuerzas componentes, adicionándose éstas si son convergentes, y contrarrestándose si divergentes: la más fuerte de entre ellas será la que prevalezca, pero no sin resentirse más o menos de su antagonismo con las demás, y aun llegando con ellas a una especie de transacción, en una dirección y velocidad que sean como intermedias entre las fuerzas concurrentes”.⁵⁶

Prenguem com exemple el capítol LV del llibre VIII del *Fèlix*: “Del plaser que hom ha en voler”. Tenim en primer lloc el típic començament de Ramon Llull.

“—Amable fill —dix l’ermità—, en Déu ha volentat, que vol que en hom sia volentat...”

És a dir: la perfecció de Déu reflexada en la criatura humana “...per ço que aquella volentat am Déu. E car en Déu ha glòria, vol la volentat de Déu que la volentat d’hom haja plaser en amar Déu”.

“En Déu, volentat, que és Déu, ha tot ço que vol, e per açò la humana volentat vol haver ço que vol”.

Però l’home no és Déu i “e com ho ha, ha’n plaser, e com no ho pot haver, ha’n desplaer. On, en quant ha ço que vol, significa son plaser lo plaser que Déus ha en si mateix; e com no ho pot haver, significa, per dessemblança, son desplaer, lo gran plaser que Déus ha en tot ço que ha son voler, com sia cosa que lo poder de Déu pot haver tot ço que vol son voler”.

Fèlix considerà aquestes paraules sobre la voluntat divina i humana. Ramon Llull vol gravar-li bé les idees i per això acumula motius. “(Déu) ha tot ço que’s vol, e ha-ho en immensitat de bonesa, e’n infinitat, eternitat, poder, saviesa, volentat e perfecció”.

Això afavoreix també un sentiment de reforç de la convicció. “E dementre que Fèlix enaixí considerava, meravella’s molt fortment com la volentat d’hom vol haver neguna altra cosa mas tan solament ço que vol la volentat de Déu”.

Llull, realista, sap que no succeeix sempre així, desgraciadament i per això posa en boca de Fèlix:

“—Sényer, en una ciutat morí un donzell qui era fill d’un noble burgès. Lo pare e la mare e los parents d’aquell donzell faeren molt gran dol, per lo qual dol me meravell fortment com podien haver desplaer en ço que la divina voluntat volc auciore lo donzell, com sia cosa que la volentat d’hom sia creada a voler tot ço que vol la divina volentat”.

⁵⁶ J. Zaragüeta, ob. cit., pp. 391-392.

Lúcida resposta de l'ermità:

“—Fill —dix l'ermità—, natural cosa és a la humana volentat amar son semblant, ço és, son voler, que és sa obra; mas pus natural cosa li és que am la divina volentat e lo voler de Déu (...).”

I perquè vegi quines terribles conseqüències té “que la volentat d'hom se gira en contrària fi e natura d'açò per què és creada”, li conta la història de l'usurer. Notem com la mà mestra de Llull va traçant gradualment les actituds de l'usurer i com queda gravada en la imaginació de Fèlix la desesperació del desgraciat.

“En una ciutat —dix l'ermità—, havia un hom usurer qui havia un fill, lo qual amava més que Déu ne que neguna cosa. Aquell usurer amava tant son fill, que tot quan podia feia per què'l tengués pagat, e atant com podia s'esforçava a ajustar diners, per ço que faés a son fill posseir gran riquesa. Esdevenç-se que lo fill de l'usurer morí, e en aquell dia de la sua mort, un pobre demanà per amor de Déu almoina a la casa d'aquell usurer. En tan gran ira esdevenç l'usurer contra lo pobre qui per amor de Déu demanava, que no's pot tenir, e blastomà Déu, e'l malai en tot ço que Déus havia per negun temps volgut, e al pobre donà molts colps, e hagra'l mort si hom no l'hi hagués vedat. Com l'usurer hac maleït Déu, e hac batut lo pobre, ell maleí si mateix e tot quant havia ajustat, e maleí son pare qui l'havia engendrat, e sa mare qui l'havia concebut. Com l'usurer hac totes aquestes coses maleïdes, de la gran ira que havia li esclatà lo cor, e morí en presència d'un seu veí, qui era hom molt savi e qui molt amava e temia Déu”.

Després Llull aprofita magistralment el moment d'esglai de Fèlix davant el tràgic fi de l'usurer per inculcar-li la sana doctrina: “Molt se meravellà aquell savi hom de l'usurer, e de sa ira, e de sa mort, e dix aquestes paraules: 'Ai las! ¡E com és gran perill amar més lo plaser de sa volentat que lo plaser de la divina volentat”.

I així com separar-se de la voluntat de Déu condueix als majors despropòsits, el seu compliment dóna gran plaer. “E aquest plaer és lo primer e lo pus sobirà gran perquè naturalment volentat d'hom ha plaer en voler”.

Al mateix temps que ens condueix a les més heroiques resolucions:

“Aquestes paraules e moltes altres dix lo savi hom, lo qual longament considerà en la ventura qui era esdevençuda a l'usurer, (...) se n'anà a son hostal, e volc donar tot quant havia al pobre que l'usurer

havia batut (...) Lo savi hom volc donar al pobre tot quant havia (...) Mas lo pobre no ho volc pendre e dix que ell proposava ésser pobre tots los temps de sa vida, e volia anar per lo món pobrement, quirent per l'amor de Déu, e volia's alegrar de tot ço que poria conèixer que fos plasent a la volentat de Déu."

El savi, mogut per l'exemple del pobre, acaba repartint aquelles riqueses als indigents i juntant-se amb el pobre perquè "ensems se presessen en guarda de tot ço que plau a la volentat de Déu, e que en lo voler de Déu atrobassen plaser, e en tot ço que los hòmens fan contra la volentat de Déu haguessen e sentissen desplaer".⁵⁷

Vet aquí un bell exemple de procediment psicològic d'intensitat, que en darrer terme consisteix en l'encertada combinació de "forces psíquiques" per aconseguir clares percepcions que ajudin a la formació de conviccions fermes i al mateix temps despertar els sentiments corresponents, elements tots determinants de la conducta.

Llegint les pàgines del *Libre de meravelles* i del *Blanquerna* es veu com Ramon Llull usa encertadament aquests procediments de psicologia dinàmica.

La vivacitat

"Es curioso —diu el Dr. Zaragüeta— que en la descripción de las funciones mentales, se hayan limitado los psicólogos por lo general a registrar las dos propiedades de su *calidad* y su *intensidad*. De ahí la perplejidad que revelan, por ejemplo, ante la diferenciación de las sensaciones y las imágenes, que pueden muy bien ser de la misma cualidad, y, en punto a intensidad, contrastar la imagen de un sonido fuerte con la sensación de otro débil, sin que, no obstante, quepa la confusión de la una con la otra. Y es que, en éste como en otros muchos aspectos de la vida mental, a las citadas propiedades de cualidad e intensidad procede agregar la vivacidad para describir con plenitud la vivencia de la cuestión y sobre todo para explicarse en Psicología su preponderancia y poder utilizarla en Pedagogía".⁵⁸

Val la pena la llarga cita perquè difícilment es podria centrar millor el tema de la vivacitat psicològica. Llull demostra les seves grans dots de mestre quan tria amb encert poc comú, d'entre els elements al seu abast, els de major vivacitat, encara que com hem dit no els presenta sistematitzats.

⁵⁷ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, pp. 402-404.

⁵⁸ J. Zaragüeta, ob. cit., pp. 392-393.

Vet aquí un exemple d'entre els nombrosos que presenta en les seves obres. Vegem el primer capítol del *Libre de Meravelles*: “Com Fèlix fo partit de son pare, e fo en un gran boscatge e hac anat longament, encontrà una asalta pastoressa qui guardava bestiar”. Aquestes paraules, encara que sien un vulgar començament de molts de contes, provoquen no obstant en els seus oients una predisposició per escoltar amb atenció.

“—Amiga —dix Fèlix— molt me meravell de vós, com tota sola estats en aquest boscatge, en què són moltes males bèsties que porien donar damnatge a vostra persona; e vós no havets força que les vostres ovelles als lops ne a les males bèsties defendre poguéssets”.

Pastora, llop, possibles perills, vet aquí uns elements amb força emotiva capaç de despertar l'interès, que de sobte creixerà fins a l'insospitat.

“Dix la pastoressa: —Senyor, Déus és esperança, companyia e confort de mon coratge; e en sa guarda e virtut estic en aquest boscatge, car ell ajuda a tots aquells qui en ell se confien; e car ha tot poder e tota saviesa e tota bondat, som-me mesa en sa guarda e en sa companyia”.

La mostra de serena confiança de la pastora contrasta fortament amb el que segueix.

“Molt plagneren a Fèlix les paraules que dix la pastoressa, de nostre Senyor Déu, e meravellà's com en ella havia tanta d'esperança e de saviesa; e anà avant en son viatge. Com hac anat un petit, ell oí que la pastoressa cridava i plorava molt altament, e viu que corria detràs un lop que se'n portava un anyell. Fèlix se meravellà de la pastoressa com havia tant d'ardiment que lo lop encaçava. Dementre que la pastoressa encaçava lo lop, e Fèlix vers ella venia corrent per tal que li ajudàs, lo lop jaquí l'anyell, e occís e devorà la pastoressa, e anà a les ovelles e occís moltes ovelles. A gran meravella entrà Fèlix en pensament de ço que vist havia, e membrà les paraules que la pastoressa li havia dits de Déu, en què tan fort se confiava”.⁵⁹

Dues normes pedagògiques de provada eficàcia ha emprat Ramon Llull per desenrotllar el tema. En primer lloc un hàbil dispositiu de ressorts de gran vivacitat, no sol per despertar l'interès en forma creixent, sinó capaços de suscitar la base sentimental més favorable al tema, i en segon

⁵⁹ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, p. 319.

lloc un ordre de presentació molt adequat per arribar a la convicció que vertaderament existeix confiança absoluta de la pastora en Déu, dubte i assentiment de Fèlix i raonament final concloent.

Indiscutiblement és millor aquest procediment que si de tot d'una anuncia el mestre que ara vol provar l'existència de Déu.

• • •

Entre els procediments pedagògics quantitius de vivacitat, tenen gran importància en la pedagogia lul·liana la trilogia *paraula, intuïció i activitat*, de les quals tractarem a continuació.

1. *La paraula*

Amb gran encert i de forma molt ampla emprà Ramon Llull la paraula com a procediment psicopedagògic.

Considerava l'home dotat d'un "sisen seny lo qual apelam *afatus*". És a dir, un sisè sentit al qual es deu la formació de la paraula. El defineix així: "Effatus és aquell seny per qui's fa la manifestació en la paraula que dedins és concebuda, així com l'home qui diu e parla ço que pensa; e l'aucell atretal, així com la gallina, qui crida a sos fills".⁶⁰

Té Ramon Llull un tractat especial sobre aquest sentit. "Aquesta teoria, tan original de Llull, segons la qual el llenguatge és un sentit corporal, ha estat fins fa poc exclusivament defensada pels lul·listes. Darrerament, emperò, la teoria ha estat sorprenentment confirmada per Chomsky".⁶¹

Vegem ara allò que diu Llull de la paraula.

"1. (...) Com paraula sia dicció sentida e enteniment sia cosa intellectual, per açò, Sènyer, és molt pus noble creatura enteniment e pus noble cosa que paraula: e aitant com enteniment és pus noble cosa que paraula, aitant més és mellor obra e de profit enteniment que paraula".

"2. Com enteniment, Sènyer, va segons sa vertut e sa propietat e sa natura, e paraula lo segueix e no li fa null embarg ni no dóna a ell significació de contrarietat, adoncs s'avertua e s'endreça la paraula en l'enteniment, e l'enteniment se significa en paraula. Mas com la paraula va segons son pobre poder e's desvia de l'enteniment,

⁶⁰ Llull, *Arbre de ciència*, OE I, p. 599.

⁶¹ Veg. "El País", 1 de maig de 1986, p. 32.

adoncs és contrast enfre paraula e enteniment, per lo qual contrast la un és torbant de l'autre”.

“3. Com paraula, Sènyer, sia creada en home per revelar e per significar enteniment, per açò és paraula serva e sotsmesa a enteniment. On, com paraula no significa l'enteniment, adoncs paraula erra e fa contra son major, per la qual errada se torba enteniment com no's serveix de paraula a ell sotsmesa”.⁶²

Tenim aquí el cas de voler inventar tot un vocabulari filosòfic.

“Un home singular, Ramon Llull, concebí una nova art de filosofar (*Ars inveniendi veritatem*), la qual art havia de fer-se assequible a tohom, doctes e illiterats, l'exercici de la funció filosòfica. Auxiliar indispensable d'aquesta art era una terminologia enrevessada, elaborada tota ella *a priori*, al servei d'un *Ars* combinatòria, espècie d'àlgebra del pensament. D'aquest propòsit inaudit, resta sols el testimoni d'una aspiració sublim, però frustrada de l'esperit humà.

Però Llull, poeta, filòsof i viatger tot d'una peça, temptà paral·lelament la via del llenguatge comú vivent —el català de la seva època, encara ple de provençalismes— per tal d'extreure'n com d'una pedrera inexhaurible, un llenguatge especialment apte per als usos filosòfics ordinaris per a la versió en llengua vernacle de la terminologia filosòfica tradicional, per a l'expressió adequada de les seves concepcions teològiques, místiques, morals, polítiques i socials. I en aquesta tasca més modesta, però més apropiada a la vida, el Doctor Il·luminat reeixí gairebé totalment”.⁶³

Vet aquí com ho explica Llull.

“Aquesta amància és molt alta, e dels pus alts e generals començaments que podeu-la compilar... E com havem fretura de vocables que no són en vulgar, cové-nos usar d'alcuns vocables qui són en latí, e encara d'alcunes paraules estranyes qui no són en ús vulgar ni en latí, sens les quals no poríem pujar esta amància a tan alt grau de bondat com cové-ne al propòsit que desiram no poríem venir, ni la entitat e realitat de les coses qui són, no poríem predicar ni revelar a ésser amades i conegudes.”

“La entenció per què nós esta amància posam en vulgar, és per ço que los hòmens que no saben latí pusquen haver art e doctrina com sàpien lur volentat a amar ab bona amor, e encara com sàpien

⁶² Llull, *Libre de contemplació*, OE II, p. 447.

⁶³ T. y J. Carreras i Artau, ob. cit., pp. 164-165.

haver ciència a conèixer la veritat; e encara, per ço, la posam en vulgar, que'ls hòmens qui saben latí hagen doctrina e manera com de les paraules latines sàpien devallar a parlar bellament en vulgar, usant dels vocables d'esta Art, car molts hòmens són qui de la ciència en latí no saben transportar en vulgar per defalliment de vocables, los quals per esta art haver poran".⁶⁴

"En l'Art Amativa, diu Francesc de B. Moll, és on abunden més els neologismes lullians. Però en realitat es troben en totes les seves obres filosòfiques i místiques, sobretot en els passatges en què exposa la seva teoria de les dignitats divines".⁶⁵ I arriba a la creació de setze sèries de vocables tècnics, amb els quals pretén arribar a una perfecta expressió de les elucubracions del seu pensament. En aquesta empresa l'èxit, com diu Carreras i Artau, no l'acompanyà.

Però en el segon aspecte, citat per Carreras i Artau, realitzà una tasca tan gran que "la seva irrupció... amb la seva capacitat torrencial i omnipresent és un cas únic, que ha despertat l'admiració i l'entusiasme dels estudiosos".⁶⁶

El volum i la qualitat dels treballs en favor de la llengua demostra la importància que Llull li concedí.

"Les preferències de Llull el duïen a l'ús abundant i variat de sufixs nominals que li permetien matisar el seu pensament i expressar de diversa manera els conceptes d'acció, d'agent, de qualitat etc. etc." ⁶⁷

En el seu lèxic abunden moltes paraules derivades del llatí i entre elles tria els sufixs dotats de gran vitalitat. Per exemple la substitució del sufix llatí *are* per *ar* per a la formació de nous verbs amb radicals de substantiu, d'adjectiu i d'adverbi. El sufix *ariu* > *er*, de molta vitalitat per a formar substantius i adjectius: codonyer, datiler, garrofer...

"La necessitat d'expressar conceptes filosòfics elevats i abstrusos l'induí a multiplicar les formes derivades, sobretot per a indicar relacions d'agent, producte, acte, potència i circumstància de cada un dels principis correlatius i d'una multitud d'accions anàlogues d'aquells".⁶⁸

⁶⁴ Llull, *Art amativa*, ORL XVII, p. 7.

⁶⁵ F. de B. Moll, "Notes per una valoració del lèxic de Ramon Llull", *Estudios lullianos*, I (1957), 157-206, p. 198.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 201.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 186.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 205.

Aquestes paraules originals de Ramon Llull formen el 7% del seu seu lèxic.

No era per a Llull cap secret el valor pedagògic de la vivacitat causada per la paraula, en els aspectes material i significatiu. Llull coneixia el fet explicat per Zaragüeta: “en su aspecto material, nos impresiona más el *oral*, que acusa la presencia de un sujeto, que el escrito, de él ya separado; y desde luego el *percibido* sensorialmente más que el puramente imaginado y su *emisión* y expresión, más que su comprensión”.⁶⁹

Per això, a pesar d'escriure molts de llibres, d'acord amb la major vitalitat produïda pel contacte personal cercà i aprofità ocasions per a repetir una i mil vegades de paraula allò que altres tantes havia posat per escrit. “Cinc vegades en temps diferents de la seva vida, s'acostà a la cort apostolical”.⁷⁰

Els llibres de Ramon Llull, corregueren una sort molt vària, però en general no tingueren l'èxit que ardentment desitjava el seu autor. Llull féu tot el possible per a donar a conèixer la seva doctrina, convençut de que del seu coneixement grans béns havien de derivar-se.

“Aquest Art proposam a metre en latí, e si plaser és de Déu, que'ns vulla tant sostener a vida, a honrar lo seu nom, proposam-la traslatar en aràbic per tal que'ls serrahins ne pusca hom confondre, mostrant-los la error en què són e donant-los doctrina de nostra santa fe cristiana, a la correcció de la qual aquest art sotsmetem, e encara les altres que feits havem, e si en elles havem errat scientalment, mas per ignorància. Sciens los serrahins esta art, e açò meteix se seguiria dels jueus, e cismàtics e pagans, si en los llenguatges d'aquells és traslatada, poran los cristians solre per art totes les objeccions les quals per via de raó ni d'amor solre no poran, e per ço poran, per gràcia de Déu, conèixer lurs errors e ésser endreçats a via de veritat. D'on, per rahó d'açò molt fortament desiram com en lurs llenguatges sia traslatada”.⁷¹

En temps de Llull era necessari i ho serà sempre el coneixement de la “doctrina de nostra santa fe cristiana”, però un coneixement exacte, com Llull diria mitjançant els seus llibres, “poran per gràcia de Déu, conèixer lurs errors e ésser endreçats a vida de veritat”.

El coneixement de la veritat religiosa és un primer escaló molt necessari, però no per a quedar-s'hi. El fi de l'home no és el simple coneixement, per molt profund que sia, sinó que per aquest coneixement vengua l'amar i el servir a Déu.

⁶⁹ Juan Zaragüeta, ob. cit., pp. 395-396.

⁷⁰ Llorenç Riber, ob. cit., p. 79.

⁷¹ Llull, *Art amativa*, ORL XVII, p. 7.

“Déus benesit ha creat lo món per intenció que ell, qui és subirana fi, sia conegut e amat sobre totes coses amb molt alta conexença e amor.”⁷²

Això ho repeteix Llull a cada passa. “En tristícia estava... car nostre senyor Déus és tan poc amat e conegut en est món per son poble, car pocs són aquells qui l’amen ni’l coneguen ne li fassen aquella honor que a el se pertany, ni’l bé que d’el reeben graesquen”.⁷³

El perquè del poc amor l’explica Llull clarament: sap que els llibres s’havien escrit fins llavors dirigits a la intel·ligència i el coneixement sols, que, essent necessari, no és suficient. “En lo començament quant les gents començaren a entendre les obres de mon amat, fou donada art e doctrina de saviesa per los filosofos qui són passats ça enrera en així que saviea hac molts servidors qui la posaren en arts moltes e diverses, *e de mi*, car no hauda cura *no han donada art com hagen ensenyat a les gents amar mon amat per art*, segons que han donada art com sia conegut; e en així les gents han saviea artificialment e no han mi segons arts: per que si les gents entenen més l’amat que no l’amen, no és culpa de mi, pus que major ajuda han feta a saviesa que a mi aquells qui són passats ça enrera”.⁷⁴

Llull, apòstol de l’amor, s’encarregarà de corregir la falla mitjançant la seva *Art amativa* i al treball de donar-lo a conèixer associa en primer lloc el seu fill: “Dementre que estava en aquesta trista consideració, volentat me vénc que feés aquest arbre e quel tramesés al meu fill, per ço que per él hagués membraença e ciència, e que per aquella ciència e membraença Déu amàs e servís amb aquest libre, amb el qual anàs per diverses terres e de Déu coneixença e membraença donàs”.⁷⁵

Després, cuidaran de publicar els seus llibres no els savis, sinó els amadors: “Soplic aitant com pusch als amadors de bona amor, com ells sien ajudats a publicar esta amància, per ço que per ella, ajudant Déu, lo món pusca ésser en tal estament que a Déu sia plasent e agradable”.⁷⁶

A pesar de tot això que hem dit, no sembla que per la via de la persuasió tingués molt d’èxit ja que, sobretot després de 1312, dirigeix molts dels seus llibres al Papa, al rei de Sicília Frederic III i al bisbe de Mallorca, i a la fi els emplaça davant el tribunal de Déu, si deixen de difondre-los, puix Llull està convençut que si els infeels no es converteixen és perquè desconeixen la seva Art.

No succeí igual quan actuà personalment i així obtingué els principals

⁷² *Ibidem*, p. 3.

⁷³ Llull, *Arbre de filosofia desiderat*, ORL XVII, p. 401.

⁷⁴ Llull, *Art amativa*, ORL XVII, p. 377.

⁷⁵ Llull, *Arbre de filosofia desiderat*, ORL XVII, p. 401.

⁷⁶ Llull, *Art amativa*, ORL XVII, p. 9.

èxits. Tal volta el més espectacular és el que copiam de la “Vida coetània”. Passa a Berberia, a la terra de Bugia.

“E com fos en mig de la plaça, oblidant lo perill de la mort, comença a cridar altes veus: —La llei dels crestians és santa e verdadera, e la secta dels moros és falsa e malvada, e açò so aparellat de provar. E com aquestes paraules hagués dites per moltes vegades lleva’s una gran multitud de moros, que ab gran avalot lo volgueren matar; la qual cosa com fos denunciada al bisbe de la ciutat, tramés los seus saigs per prendre lo dit reverend mestre e que l’hei menassen davant, lo qual com li fos presentat comença-li a parlar lo bisbe dient: —Com és estada tanta la tua follia, que vulles impugnar la llei de Mahomet, cor sia certa cosa que cascun qui aquella impugna degue morir a mala mort.— Respòs lo dit reverend mestre: —Lo ver servidor de Déu, no deu tembre lo perill de la mort, per manifestar aquella als infeels, qui són en error, e aquells portan a via de salvació.— Al qual respòs lo bisbe: —Ver diu, més quand és aquella lei qui sia falsa e errònea: aquella dels cristians, o dels moros? Car a mi plau oir la tua raó, si n’has neguna a provar la tua llei, digues-la, car jo l’escollaré volenteres.— Al qual respòs lo reverend mestre: —Plau-me, dóna’m lloc concedent, on sien los teus savis, e jo provar l’he per raons necessàries la llei dels cristians ésser santa e verdadera.— E de fet, assignat lloc e temps, interrogà lo dit reverend mestre al bisbe dient: —Deman-te nostro senyor Déu si és sobirà de bonea.— Respòs lo bisbe que si llavors lo dit reverend mestre, volent proveir la santa Trinitat, argüí així...”

I aquí la “Vida coetània” transcriu el raonament de Llull. Tan convincent degué ser que “meravellà lo bisbe d’aquesta raó tan alta, no respòs sol una paraula”.

Havia salvat la vida, però no s’alliberà de la presó “más havia tantost que fos dintre en lo càrcer”.

Uns volien que fos apedregat i altres preferien abans discutir amb ells davant el consell presidit per “lo bisbe, però, oïda la determinació del consell per un moro qui ja a Tunis l’havia conegut dix: ‘Guardat-vos no el façan venir ací davant tots, car ell vos farà tals arguments contra la nostra llei, que serà impossible respondre-li’”.⁷⁷

⁷⁷ *Vida coetània*, OE I, pp. 36-37.

DIGNIFICACIÓ DE LA LLENGUA

L'aspecte significatiu de la paraula té especial importància com a procediment psicopedagògic de vivacitat. I no hi ha dubte que la paraula serà més o menys viva segons sia capaç de reflexar els coeficients de vivacitat, és a dir, de presentar les idees en formes més o menys atractives i suggestives. Per a conseguir-ho, ha estat norma general dels literats de tots els temps emprar les anomenades figures retòriques que donen al llenguatge el prestigi de l'eloqüència.

Ramon Llull coneixia perfectament l'eficàcia de les "colors retòriques" i amb certa ironia hi alludia en el capítol 366 del *Libre de contemplació*. Diu així: "En molts de locs en esta obra nos gabam d'ésser virtuós e d'ésser viciós; e açò fem per tal que l'obra ne sia mills afigurada; on les vertuts deïm nós que no són en nós, mas que ho deïm així per embellir l'obra, car així lo trobador se gaba de bé ésser enamorat per tal que sa cançó ne sia mellor, enaixí nós havem dit que ha en nós vertuts per entenció d'embellir l'obra; e car nós nos acusam dels vicis qui són en nós e car lo nostre nom no escrivim en esta obra, per açò és significat que nós no'ns gabam d'haver vertuts ni'ns loam per haver vanaglòria, ans ho fem per tal que l'obra ne sia mellor".⁷⁸

No sols coneixia Llull la preceptiva de la seva època, sinó de vegades se serveix d'ella, però no com a fi. "Recomanava aquells recursos —diu Rubió i Balaguer— però mai no confiava la seva didàctica a la pura línia formal... Ens il·lumina la manera com Llull vivifica i assimila certs recursos literaris propis del seu temps, que en altres mans haurien sigut únicament receptes de taller."⁷⁹ I a continuació cita Rubió les paraules del professor Ruffini: "Tutto il baraglio rettorico del suo tempo fu presente allo spirito del Lulio, ma non se ne rese schiavo".

Però no es conforma amb això, sinó que estableix sa pròpia teoria literària, que esbossa en el capítol 359 del *Libre de Contemplació*, titulat "Com hom adorant e contemplant nostre senyor déus, sap haver art e manera de dir paraules rectoricalment ordonades".

1. ...Qui vol parlar bellament e rectoricalment e endreçadament, sàpia haver art e manera per la qual sàpia formar e dir sàviament e ordonada ses paraules; car enaixí com lo joglar ha art e manera en fer lo so en la samfonia o en la caramella, enaixí cové que hom haja art e manera de dir paraules ordonades e rectoricades."⁸⁰

⁷⁸ Llull, *Libre de contemplació*, OE II, p. 1257.

⁷⁹ Rubió i Balaguer, "La rhetorica nova", *EL* 3 (1959), 5-20, 263-274

⁸⁰ Llull, *Libre de contemplació*, OE II, p. 1214.

Què són per a Llull *paraules rectoricades*? Ho diu clarament: “Rethoricus ornat cum voce significativa”.⁸¹ És a dir: proclama que la bellesa de les paraules no la trobarem en la seva acentuació ni en la seva eufonia, sinó en el seu significat. Ens trobam doncs davant una teoria estètica que valora les paraules segons la noblesa de la seva significació.

Per això estableix una escala de valors. La paraula més noble és la de Jesucrist. “Tot lo pus bell e'l pus vertuós vocable que hom pusca nomenar, és nomenar Jesucrist, car qui nomena Jesucrist nomena vostra essència divina gloriosa, e nomena la vostra sancta humanitat qui val molt més sens tota comparació, que no fan totes quantes creatures són. Enaprés, Sènyer, tot lo mellor e'l pus bell vocable que hom pusca nomenar és nostra dona Sancta Maria, Verge gloriosa, car nulla creatura ni totes les creatures qui sien no valen tant ni no han tanta de vertut ni de glòria ni d'honrament com ha Sancta Maria... Oh, beneit siats vós, sènyer Déus, car aitant com los sants de glòria són majors e mellors en glòria que nós no som en est món, aitant fa ells pus bell nomenar que no fa les coses qui són en aquest món”.⁸²

Quines paraules seran les dels escalons més inferiors? F. de B. Moll contesta que segurament són “els dimonis i pecats”...: “pus bell vocable és sent Gabriel e sent Miquel, que demoni ni que ànima viciosa, enculpada, pecadora, injuriosa, ergullosa”.⁸³

Vegem alguns exemples.

“...les pus belles paraules que hom pusca parlar de les coses entellectuals vol nomenar, nomèn un Déu en Trinitat, infinit, eternal, viu, poderós, savi, volenterós, simple, gloriós, acabat, just, misericordiós, humil, pacient, creador, glorificador; car nulles paraules no's poden formar ni afigurar tan bé en nulla creatura, com fan com hom parla del creador e de ses vertuts e propietats e obres”.⁸⁴

“...qui del firmament vol parlar ni vol fer per lo firmament nulla bella comparació, parle de la granea e de l'ivaciositat del firmament e de la bellea del sol, e de luna, e de les esteles, e de lur resplendor e de la vertut que han sobre los corses elementats; e aitant com lo sol és pus bell e major e pus resplendent que la luna, e la luna pus que les esteles, d'aitant pus volenters s'esforç a parlar e a fer comparacions del sol que de la luna e de la luna que de les esteles, car aitant com hom parla de les coses qui són pus belles e majors e

⁸¹ Llull, *Ars generalis ultima*, ROL XIV, p. 364.

⁸² Llull, *Libre de contemplació*, OE II, p. 1217.

⁸³ *Ibidem*, p. 1217.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 1217.

pus vertuosos, d'aitant són les paraules pus belles e mills agradables a oir e a ésser enteses".⁸⁵

"Qui vol parlar bellament ni agradable, parle dels àngels, car aitant com les coses entellectuals són mellors que les sensuals, d'aitant pot hom dir pus bells vocables dels àngels e de les ànimes, que no fa de les coses sensuals; car pus bell vocable és àngel, e ànima, e memòria, e enteniment, e volentat, e justícia e misericòrdia, que no és cors, e ma, e cap, e peu, e ulls e boca, e així de les altres sensualitats".⁸⁶

"Enaixí com en lo firmament e en los vegetables o en les coses entellectuals hom deu cercar aquelles coses on hom pus bellament pusca parlar, enaixí deu hom triar en los animals aquells de qui hom pus belles paraules e pus belles raons e mellors obres pusca pronunciar e dir; car aitant com los animals valen los uns més que los altres e són los uns pus bells que los altres, d'aitant pot hom dir pus belles paraules e pus enraonades e pus agradables de los uns animals que dels altres".⁸⁷

"On, com açò sia enaixí, doncs pus bell nomenar fa apostoli que cardenal, e cardenal que bisbe, e bisbe e religiós que clergue, e pus bell nomenar fa burguès que pagès, e cavaller que burgès, e comte que cavaller, e príncep que comte, e rei que príncep, e emperador que rei, e pus bell nomenar fa bé que mal, e hom just que pecador, e sanitat que malaltia, e leial que fals, e pau que guerra, e així de les altres coses semblants a aquestes".⁸⁸

"...enaixí com los uns hòmens fa pus bell anomenar que'ls altres, enaixí en les bèsties e en les aus pus bell nomenar hi fa les unes coses que les altres, així com auster e esparver, e cavall, e leó, e amfós, e salmó que fa pus bell nomenar que gall, ni voltor, ni ca, ni ase, ni rajada, ni polp".⁸⁹

"Qui vol, Senyer, parlar ni fer comparacions dels vegetables, cové que ab les quatre figures entellectueig los pus bells e'ls mellors vegetables; car la B pus bellament se mou en la cinquena figura com

⁸⁵ *Ibidem*, p. 1216.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 1217.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 1217.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 1217.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 1218.

nomena flor que escorxa, e com nomena blancor que negror, e com nomena verdor que secor, e com nomena douçor que amargor, e com nomena rosa o liri o poma que no fa com nomena garrova o romaguera...".⁹⁰

Fins aquí els exemples presos del *Libre de Contemplació* on Ramon Lull exposa les seves idees bàsiques. Després les desenrotllarà paulatinament en altres obres, com *Doctrina Pueril*, *Arbre de Ciència*, *Aplicació de l'Art General*, i finalment ens darà aquestes idees sistematitzades en la *Rethorica nova*.

Així en la segona part de la *Rhetorica*, al tractar de la pulcritud diu que ha de reunir set condicions: és la primera "ut verba habeant pulcra vocabula" i aquests bells vocables poden ésser-ho "per la forma (Déu, àngel, home, bondat, rei, cavaller, sol, estel, lleó, cavall, rosa, liri, rubí, etc.; o per la matèria: àngel per què és espiritual, sol perquè és incorruptible, *domina*, quare de se significat *dominum*; *veritas*, quare est oposita falsitati, etc.; o per finalitat: justícia, 'quae est ad pacem conservandam; castrum ad defendendum'", etc...⁹¹

Aquesta teoria brinda a la metodologia de la llengua una invitació a la seva dignificació. I això no sols pel pur plaer estètic, sinó com a mitjà de perfecció moral. Si el contacte amb la bellesa ens millora, el treball d'expressar-nos bellament ens millorarà molt més, ja que Lull no se conforma amb la teoria, es tracta d'un art que s'ha d'aprendre com ho fa "lo jutjar (que ha art e manera en fer lo só en la sanfonia o en la caramella" i a més "cové que hom se confin en dir paraules belles e ordonades".

Avui, tal volta més que mai, l'escolar no troba ambient adequat de dignificació i no està prevengut ni defensat contra el mal gust, vulguem o no estam submergits en l'estridor del so, l'empapussament del color, l'extorsió en les actituds i l'exageració en tot.

Aquest ambient repercutirà en el llenguatge; la burla, la paròdia y la rialla estentòria, vet aquí tres fonts de les que no brollen "pulcra verba et vocabula", difícilment compatibles amb la norma lulliana: "convé que ço que hom dirà sia veritat, e cové que hom haja consciència a açò que diu, e convé que *atemprança* sia en l'animositat d'home qui parla".⁹²

Creim que pels exercicis de vocabulari dels nostres escolars és perfectament aplicable el criteri lullà de graduar la bellesa de les paraules per la seva significació. Tal volta se m'imputarà que aquest és un criteri infantil. No és greu acusació si l'escolar es queda amb aquest criteri: la

⁹⁰ *Ibidem*, p. 1216.

⁹¹ J. Rubió i Balaguer, ob. cit., p. 18.

⁹² Lull, *Libre de contemplació*, OE II, p. 1215.

seva *vocabula* serà *pulcra*. Devem tenir en compte, a més, el que diu Llull: “l’escolà com reep tot ço que l maestre li mostra e com per ço que l maestre li mostra sap per si mateix aprendre e entendre altra cosa que lo mestre no li mostra”.⁹³ Per tant pot ser que qualche dia l’escolar arribi a superar la norma rebuda; li quedarà doncs la solució lulliana, fer la seva “*Rhetorica nova*”.

Acabam el que hem dit amb una sentència de Llull: “Cortesa paraula significa amable pensa”.⁹⁴

PRECISIÓ DEL LLENGUATGE

Aquest capítol és una invitació a la precisió i propietat.

Si reflexionam un poc més sobre la frase *vox significativa*, notarem que ens du directament a l’aspecte de la precisió i la propietat del llenguatge.

El parlar, diu Fr. Lluís de Lleó, neix de l’entendre i les paraules no són sinó imatge d’allò que l’ànima concep en si mateix.” Per tant una persona podrà dir que realment en veritat conversa a mesura que les seves paraules, frases, fins i tot el moviment general de la frase es conformen amb la idea que se vol expressar.

De què depèn la falta de propietat? En primer lloc, de la manca de nitidesa mental: és molt difícil, per no dir impossible, per al que concep de manera confusa, obscura i vaga, expressar-se amb claretat i precisió.

Però en el cas d’una ment lúcida, la falta del vocabulari o del tomb precís impedeix una expressió adequada.

Per assolir el domini sobre l’activitat cognoscitiva, Ramon Llull ofereix a les joves generacions el seu art i la seva combinatòria. Així intentaria assegurar el domini sobre les idees i, una vegada doctes en la combinatòria, podríem ja sens por i amb profit moure-nos en l’altra combinatòria de l’*Art amativa*, cosa que ens asseguraria l’expressió amb “art e manera de dir paraules ordonades e rectoricades”.

¿Són paraules ordenades les que s’empren per expressar allò que *per se* no signifiquen?

Quan escric sobre l’aspecte de la propietat de la llengua relacionada amb les doctrines de Llull, no puc deixar de copiar les paraules de Rubió i Balaguer: “...la teoria de la pulcritudo vocabulorum és la que Ramon Llull explica tan suggestivament en l’*Ars Generalis ultima* per explicar què entén per *vox significativa*: cum *aprilis* et *majus* sunt *pulchriora verba* quam quando dicitur *october* et *november*, eo quod signant flores et folia

⁹³ *Ibidem*, p. 1219.

⁹⁴ Llull, *Libre dels mil proverbis*, OE I, p. 1264.

et avium cantum et renovationem temporum et rerum generabilium. Hoc idem potest dici de fontibus, fluminibus, rivulis, pratis, arboribus, umbris et hujusmodi, que sunt plucra vocabula secundum sensum et imaginationem”.⁹⁵

Com que segons Llull el grau de pulcritud de cada paraula depèn del seu significat, pel major i millor coneixement del significat podrà conèixer-se el grau de pulcritud de cadascuna.

Doncs, creim que estam en l'encertat camí al considerar la teoria de la *vox significativa* així com ho feim.

Respecte al problema de la precisió rossega el nostre temps un llast que serà difícil tirar per la borda i molt més a causa de l'excessiva proliferació dels turistes de la ploma, els quals, com si “todo el monte fuera órgano”, creuen que tenen dret a prescindir d'una llei tan elemental com és emprar els vocables en la seva accepció correcta i així de mala manera destrueixen la llengua amb una desvergonya intolerable.

Quins cardenals ens enviaria el papa Blanquerna per fer anar pel solc els que procedeixen amb tal desimboltura? Vegem qualque exmple.

“Què direm, per exemple de la paraula *sacrificar* aplicada pels moderns als sers que en els escorxadors se degollen, com si *sacrificar* i *degollar* fossen parions? Anomenar *sacrificador* al matador o carnisser, *sacrifici* a l'acte de degollar, *sacrificar* a llevar la vida als animals, és abús tan bestial, que solsament pels nostros esparracats dies estava reservat. Per això no és de meravellar que surti l'abús de víctima. Tan ignorants són del llatí els moderns que no vegim com se conté en sacrificar el fer una *cosa sagrada*? O pensaran que si degollar un porc és sacrificar-lo al deu ventre, queda salvada la propietat de la paraula? No, la degollada d'animals sols s'anomena sacrifici, quan s'ofereix la seva vida en obsequi de la divinitat, vertadera o atribuïda. Però també la paraula víctima aplicada a persona requereix voluntària disposició personal.”

Així s'expressava el P. Mir i investia sens pietat contra aquest abús. Podrà dir-se que el P. Mir pecava un poc d'exagerat; però el matix defecte denunciem altres autors més moderats:

“¡Qué expresiones más pedestres, qué confusión de léxicos, qué sintaxis! ¡Qué barbarie en todo y qué ausencia de buen gusto!”.⁹⁶

⁹⁵ J. Rubió i Balaguer, ob. cit., pp. 18-19.

⁹⁶ Eugeni d'Ors, ob. cit., p. 258.

“Al mirar a los alumnos emplear en la conversación términos vagos e impropios, es señal evidente de que no tienen la visión hecha más que a síntesis renqueantes y cegatas, faltas de solidez y de precisión.”⁹⁷

“...los libros, las obras de teatro, etc., han dejado de ser modelos de lenguaje; ...los periódicos están llenos de barbarismos ‘incontrolados’; ...nos invade la jerga del grupo, es decir, que la palabra del especialista tiende a extenderse torrencialmente por todos sitios, y se abusa, por influencia de la técnica publicitaria, de los adjetivos exagerados... Todo esto quiere decir que el idioma está perdiendo elegancia y pureza, por falta de precisión, y que cada día se habla y se escribe peor. Se escribe —signo de los tiempos— apresuradamente, sin esforzarse, sin preocuparse del léxico...”⁹⁸

El remei contra aquest mal podria ser també lullà: arraconar d'una vegada tot el pes mort format per una infinitat d'exercicis de llenguatge que no afecten més que a l'aspecte extern del llenguatge i sotmetre els nostres escolars a una combinatòria d'exercicis, aplicació real de la teoria de la *vox significativa*, discorrent una sèrie de principis, figures i cambres, en nombre suficient per a donar vitalitat a un ensenyament tan necessari per a la formació com és l'idioma.

Riquesa de vocabulari

Altre principi de valoració estètica de Llull és la novetat (i estranyesa) de les paraules.

Diu Ramon Llull “Quan hom on res nom diu l'ausir ne pren abelir”. I també “...s'adelita més home com on paraules novelles e estranyes, car ha entenció que per aquelles pusca mills venir a açò que desija, que per les paraules que ha acostumades d'oír en les quals ni per les quals no pot atrobar compliment a sa ànima. On, per lo plaer que l'ànima ha com hom ou novelles raons e demostracions, per açò són les paraules embellides en aquell qui les diu; car així com la cosa és pus substancial com se diu sobre l'èsser que no fa com se diu sobre *bene esse*, enaixí tota paraula novella estranya s'acosta mills al desig de l'ànima qui desija ço que no ha, que no fan les paraules velles que l'ànima ha usades en aquelles coses en què l'ànima no atroba son compliment”.⁹⁹

⁹⁷ Miguel Herrero García, ob. cit., p. 181.

⁹⁸ G. Martín Vivaldi, *Curso práctico de redacción* (Madrid, 1962), p. 125.

⁹⁹ Llull, *Libre de contemplació*, OE II, p. 1218.

El raonament lullà és obvi. No necessita apenes aclariment. L'enteniment no és estàtic, sinó que tendeix al seu objecte que és entendre i en aquesta activitat seva es complau. Entendre no és una acció momentània, sinó contínua. El nostre enteniment es perfecciona normalment tota la vida, adquirint noves idees base de nous pensaments. Llavors, el fet normal és que el perfeccionament de l'enteniment sia parió del dels mitjans d'expressió.

També hem d'afegir que lo nou té *per se* un coeficient de vivacitat bastant elevat. Pot ser que lo massa nou no interessi precisament per excés de novetat. Però lo vell perd el vigor i a més "no fa falta aprendre les paraules completament mortes que'ns van a servir de molt poc".

No hi ha dubte que una idea nova pot expressar-se amb paraules "acostumades d'oïr"; de fet succeeix així, però d'aquesta manera s'arriba a l'empobriment del llenguatge.

Dos processos minen l'augment de vocabulari: "El proceso de *abstracción* reduce cada vez más nuestro vocabulario sustituyendo una colección de vocablos por uno solo que los contiene a todos, un vocablo de menor exactitud, pero de mayor alcance... Semejante en los efectos pero distinto en su evolución, es el proceso que podríamos llamar de *simplificación*. Por la ley del mínimo esfuerzo, cuando poseemos el nombre de una cosa, preferimos aplicársela a sus semejantes, mejor que molestarnos en buscar la palabra propia. Llamamos pájaro a lo que vuela: a un mirlo le llamamos pájaro; nos encontramos con un pechirrojo, y decimos pájaro..."¹⁰⁰ No obstant en l'ús i l'abús de paraules molt conegudes "no pot hom atrobar compliment a sa ànima".

Avui en dia, diu un altre professor: "...En nuestra clase media culta se ha producido un fenómeno de depauperación del idioma que se traduce en ampliaciones innecesarias, en rodeos que debilitan y afean el estilo y en el repetido empleo de algunas palabras a modo de comodín, y que pueden significarlo todo, según la ocasión al uso".¹⁰¹

No sols els literats, sinó tots necessitam conèixer moltes paraules per encertar en la paraula exacta. Únicament la peresa mental, la incapacitat o el ressentiment poden dirigir les seves investives contra els autors de vocabulari ample i precís. Contra aquests arremet valentament Julio Casares: "No seré yo, ciertmente, quien se sume al reproche que se pretende formular contra algunos literatos —bien pocos, por desgracia— cuando se dice que sus libros no pueden ser leídos sin diccionario. Para mí la riqueza de léxico es un exquisito regalo; el tropezar con la expresión verbal que traduce de un modo exacto y nuevo una idea, o una emoción, me parece

¹⁰⁰ Luis Alonso Schökel, *La formación del estilo* (Santander, 1957), pp. 34-35.

¹⁰¹ Nicolás González Ruiz, *Normas generales de redacción* (Madrid, 1940), p. 20.

un verdadero goce estético y considero al escritor que sabe llamar a cada cosa por su nombre heredero feliz del don divino otorgado, según el Génesis, a nuestro primer padre: 'Apellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia, et universa volatilia coeli, et omnes bestias terrae'.¹⁰²

Si hi ha un exercici escolar que compta amb aliats eficaços, és precisament l'aprenentatge de paraules noves: són el delit i l'interès. Mitjans eficaços poden ser el contacte amb els objectes o, si no és possible, amb les seves representacions (Llull havia d'haver guardat millor el *Libre de plasent visió*), la lectura de textos molt ben seleccionats i el diccionari, comptant que s'ha ensenyat el seu maneig d'una manera molt acurada.

LA PARAULA: EXEMPLE DE LA SEVA APLICACIÓ

Amb la finalitat de completar l'estudi de la paraula com a procediment psicopedagògic, he cregut convenient afegir aquestes notes:

No és un estudi ni tan sols un esbós de l'obra literària de Llull, sinó unes notes sobre les formes literàries del Mestre que d'una manera directa poden emprar-se com un procediment pedagògic. De tal manera que el dia venturós en què despertem de la nostra culpable letargia i ens dediquem a posar l'obra del Mestre en contacte amb el poble, especialment amb els nins, la selecció haurà de seguir poc més o menys els punts que assenyalam:

1. Ramon Llull és un consumat mestre de *la narrativa*. Vet aquí un dels moltíssims exemples:

“Bell fill —dix l'ermità—, un mercader havia mil besants, e hac desir que'n pogués haver altres mil; e quan n'hac dos mília, encontinent ne volc haver més, e enaixí guanyà cent mília besants, que encara no pot haver sadollament a sa ànima. D'açò fo lo mercader molt meravellat, e cogità que lo compliment de son desir no estava en diners, e hac opinió que son desir se complís en haver castells e viles e possessions, les quals volc haver e hac, e encara no atrobà compliment; car on més ne comprava e n'havia, més creixia sa volentat en haver viles i castells. Dementre que lo meraader multiplíca en riqueses, e viu que no se'n podia sadollar, ell se pensà que sa ànima pogués sadollar en haver muller e infants. Muller hac e infants, e encara no fo sadoll, e volc haver honrament e moltres altres coses; e on més coses havia, més sa ànima en desijava haver. Molt

¹⁰² Julio Casares, *Crítica efímera* (Madrid, 1944), p. 107.

fortment se meravellava lo mercader com no podia sadollar sa ànima de neguna cosa d'aquest món, e a la fi consirà que hagués Déus en sa ànima. E adoncs com amà Déu e serví Déu de ço que Déus donat li havia, adoncs fo sadoll e ple, e no vol plus haver. E doncs, vós, bell fill, sapiats que Déus és ço qui dóna a l'ànima sadollament en aquest món, com l'ama e'l serveix de son poder".¹⁰³

Podríem fer una nodrida antologia de narracions lullianes que *no sols interessarien els nins, sinó els més majors*.

2. El diàleg

Diu Joan Tusquets: "Puso a contribución la forma dialogada en casi todas sus especies. En sus obras como el *Libre del Gentil e los tres savis*, la conversación es lenta, casi majestuosa, salvo en las escenas inicial y final; en las discusiones entre personalidades simbólicas, o entre éstas y seres reales, como las que se desarrollan en el *Liber Natalis* o en ciertos capítulos de *Blanquerna*, las intervenciones son más breves y emotivas, pero todavía con buenas dosis de retoricismo. En las anécdotas, los interlocutores se expresan con un dinamismo de la mejor clase. Por fin en el *Libre d'Amic e d'Amat*, el diálogo sin menoscabo de su valor dramático, llega, por sus matices y su poder sugestivo, a las cumbres de la belleza".¹⁰⁴

Vegem qualque exemple:

—Digués, amador, en què has més de enteniment: o en entendre veritat, o falsedat?— Respòs que en entendre veritat. —Per què? —Car entén falsedat per ço que pusca mills entendre veritat".¹⁰⁵

—Digues, amador, has riquesa?— Respòs que: —Hoc: amor. —Has pobrea? —Hoc: amor. —Per què? —Per ço cor no és amor major, e cor no enamora molts amadors a honraments de mon amat".¹⁰⁶

3. Els exemples

Diu i repeteix amb raó Rubió i Balaguer, en relació als exemples que "fora convenient de dreçar-ne l'inventari". I després de l'inventari la selecció i publicació. En sortiríem guanyant tots i no sols els infants. Pareix

¹⁰³ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, p. 322.

¹⁰⁴ Juan Tusquets, ob. cit., p. 342.

¹⁰⁵ Llull, *Libre d'Evast e d'Aloma e de Blanquerna*, OE I, p. 59.

¹⁰⁶ *Ibidem*, OE I, p. 270.

que la publicació del *Libre de les bèsties* inicià i tancà el cicle dels texts a l'abast dels nostres infants. "Recordem els apòlegs del Felix i del Blanquerna i aquelles meravelles de suggestió poètica, enfilall de pedres fines, combinades e acolorides amb la fantasia més moderna i inestroncable, que són les metàfores de l'Arbre exemplifical".¹⁰⁷

Llull en la *Rhetorica nova* ens dóna la classificació dels exemples. Uns de temes naturals poden tractar de coses espirituals (Déu, els àngels...) o de coses corporals (el cel, la terra, els animals). Els altres de temes morals poden ser concordants: les virtuts o, al contrari, els vicis. De tots ells posa exemples i un comentari per a la seva exacta aplicació; quelcom semblant a un llibre del mestre. Fa notar Rubió que Llull, amb el títol comú d'exemples i seguint la costum de les col·leccions medievals, agrupa les fàbules o apòlegs i les metàfores.

4. *Els proverbis*

Vet aquí una altra manifestació de la singular mestria de Llull.

Ell mateix ens ha dit el que entén per proverbis: "breu porció que conté en si molta sentència".

Uns proverbis estan col·leccionats per Llull mateix; altres es troben escampats en les seves obres. Les col·leccions són: *Proverbis de Ramon*, 6.000 proverbis dividits en quatre castes, les mateixes que els exemples; *Libre de mil proverbis*, *Proverbis d'ensenyament*; 49 que figuren en la *Rhetorica nova*. Doncs, a pesar del seu nombre no es repeteixen, sols algun dels mil proverbis recorda vagament els de la *Rhetorica*: els del rei, de fe i de cortesia.

Llull desenrotlla una combinació proverbi-exemple en la *Rhetorica*. Diu Rubió que "són molt bells i desenrotllats amb una conclusió que no ofega pas llur emocionat accent d'humanitat".

Vet aquí alguns exemples:

"Per il·lustració del segon proverbi ('charitas arrogantes humilitat et superbos') és recontat l'exemple d'un fill superbiós que injuriava la seva mare i fou vençut a la fi per la caritat d'ella."¹⁰⁸

"Molt bella és l'exemplificació del sizè proverbi 'charitas loquentis est materia auditorum ad amorem utriusque'. Un home en partir en peregrinatge, confià a un compare seu l'arca del tresor. Es calà

¹⁰⁷ J. Rubió i Balaguer, lloc cit.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 272.

foc a la casa del depositari i aquest recordant les paraules del seu amic, salvà el tresor d'aquest i perdé el propi.”¹⁰⁹

Una notable aplicació tenen molts fragments literaris de Llull. Poden servir de base a multitud d'exercicis de llengua i com a conseqüència a l'ensenyament de la redacció completa ja que aquesta és conseqüència lògica d'aquells. L'ensenyament de la llengua mitjançant texts està a l'ordre del dia. Vet aquí uns pocs exercicis d'aquest tipus.

1. Exemple de descripció de persones o coses, que després de l'estudi s'ha d'intentar imitar.

a) “L'abadessa demanà a la dona malalta què havia feta justícia, caritat, fortitudo, paciència. La dona respòs: Tan fortment me destreny la malaltia, que en ma ànima no pot caber virtut, ans só compresa de tan gran ira que voldria més ésser morta que viva.”¹¹⁰

b) “Aquella dona era estada, en lo món, en grans riqueses e honoraments, e per los delicaments en que ésser solia, plorava per l'aspra vida que sostenia en lo monestir.”¹¹¹

c) “Anants per lo camí, l'abat e Blanquerna e lo cellerer passaren davant un noble loc, abundós d'aigües, de camps, vinyes, arbres, pastures.”¹¹²

d) “...en una terra havia un rei que molt amava justícia; e sobre sa cadira reial havia fet un braç d'home qui era de peira, e en sa mà tenia una espasa, en la punta de l'espasa estava un cor qui era d'una peira vermella, a significança que lo cor del rei havia volentat a moure lo braç que mogué l'espasa que justícia significava.”¹¹³

e) “—En una terra havia un rei qui era molt bell de persona e era molt bé acostumat de virtuts. Aquell rei havia gran poder de gents e de riqueses, e era forts en sa persona, e havia molt noble coratge.”¹¹⁴

Comparacions, que poden ser imitades o usades en exercicis propis:

a) “...considerant que enaixí com aquella (aigua) decorria a la mar, enaixí ànimes d'inafels són en lo món que nit e jorn decorrer a foc perdurable.”¹¹⁵

b) “—Home per què mor? —Trenca l'ampolla e ix lo vi d'ella.”¹¹⁶

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 273.

¹¹⁰ Llull, *Blanquerna*, OE I, p. 163.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 164.

¹¹² *Ibidem*, p. 195.

¹¹³ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, p. 320.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 323.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 331.

¹¹⁶ Llull, *Arbre de ciència*, OE I, p. 854.

Motius per redaccions. No s'ha de donar el motiu sense res més i que l'infant se'n desfaci com pugui. Per cap de les maneres. Abans de començar, com saben tots els mestres, és necessària una preparació molt acurada.

a) "Vici, de què viu? —De la privació de l'espècie de l'oli viu la flama del foc en la làntea." ¹¹⁷

b) "Vici, com comença? —Com comença virtuós a ésser ociós, comença moralitat viciosa." ¹¹⁸

c) "És demanat per què vici és major en prelat que en altre home. Aquell home qui està pus alt pot ésser mills vist que altre home". ¹¹⁹

d) "La mort çper què és prop al porc gras que al magre?" ¹²⁰

e) "Los hòmens çper què són pus humils en terra estranya que en lur terra?" ¹²¹

f) "Per què lo pagés és rei en sa casa?" ¹²²

g) "Los homes rics per què són pereosos?" ¹²³

h) "L'ase qui bramava çper què escarnia lo rossinyol que cantava?" ¹²⁴

i) "Demana l'ermità a sol per què era redon." ¹²⁵

5. *Esquemes de redacció*

Ramon Llull presenta els exemples en dues formes: "Unes vegades amb color, diàleg i ambient i d'altres esquelèticament. Els primers són els que trobam en els llibres que Mestre Ramon escrivia perquè fossim llegits. Els altres, aquells apòlegs que semblen dissecats, no són sinó un guió, un esquema. Doncs aquests esquemes poden servir de temes de redacció.

2. *La intuïció*

Tenen major coeficient de vivacitat les representacions concretes i sensibles que les abstractes i en això es funda el valor de la intuïció com a procediment psicopedagògic de primer orde, sobretot en la fase d'iniciació.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 854.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 854.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 855.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 859.

¹²¹ *Ibidem*, p. 859.

¹²² *Ibidem*, p. 859.

¹²³ *Ibidem*, p. 859.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 860.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 862.

Bastant de temps abans que el món pedagògic descobrís la intuïció com a procediment eficaç, Ramon Llull féu una crida seriosa en favor seu. Per un primer avanç serà necessari que aparegui Lluís Vives el qual “abre el camino a la enseñanza intuitiva al mostrar la especial aptitud de los niños y los jóvenes para el conocimiento de la naturaleza por medio de sus agudos sentidos y de su viva imaginación, ayudado por la razón”.¹²⁶

Llull, encara que no tractà el tema amb la profunditat i mètode peculiars dels grans mestres del procediment intuïtiu, conegué exactament el fonament de la intuïció. És necessari ensenyar, diu, “segons exemplis e costums e per metàfores e per semblances, tro que les sensualitats fossen ordenades a pujar les semblances al poder de l'ànima...”.¹²⁷ Tingué clara consciència del seu abast i per tant de les seves possibilitats d'aplicació. El que hem dit és vàlid tant per a la intuïció directa com per a la indirecta. Vegeu dues notables aplicacions de la intuïció directa.

El cardenal de “Domine Deus” que “volia haver ofici d'honar lo poder de Déu” organitzà diversos oficis. Entre ells, “Altre ofici hi havia d'un home que portava un ram e un aucell, e menava un ca, e cridava que no era null home qui pogués fer una fulla del ram, ni una ploma de l'aucell, ni un pel del ca, ni un unglia de sa ma”.¹²⁸

El segon exemple té per escenari la mateixa cort del Papa. “Esdevenç-se un dia que l'apostoli convidà tots els cardenals e tenc gran cort aquell dia. Com hagren menjat, en la cort venc un home vestit com a foll, e hac ras son cap. En sa mà portà un esparver e en l'altra mà tenc una corda, on era ligat un ca que menava. Saludà lo senyor apostoli, e los cardenals, e tota la cort de part lo senyor emperador, e dix aquestes paraules: —Jo som Ramon lo foll, qui venc per manament de l'emperador en esta cort per usar de mon mester e per cercar mos companyons.— Com hac dites aquestes paraules ell donà a picar a l'esparver, e puix féu-lo venir a son puny dues o tres vegades. Aprés ferí e baté l'esparver amb la corda d'on era ligat son ca, e altra vegada cridà l'esparver que vengués a son puny; e l'esparver per ço que lo foll l'havia esquivat e l'havia ferit, fugí e volà fora lo palau on l'apostoli era e esdevenç salvatge. Con Ramon lo foll hac perdut son esparver, ell ferí molt fortment lo ca dues o tres vegades; e tota hora que l'apellava, volenterosament lo ca tornava a ell”.

El Papa preguntà què significava tot allò. “—Sènyer —dix Ramon lo foll—, jo era cosí en la cort de l'emperador, e depenyia'm foll per ajustar diners; e l'emperador ha'm tant dit de la passió de Jesucrist e de la noblea de Déu, que vull ésser foll per donar d'ell honrament e honor, e no vull haver manera a mes paraules per força de gran amor. E per ço car

¹²⁶ J. Hernández Ruiz, ob. cit., p. 63.

¹²⁷ Llull, *Blanquerna*, OE I, p. 248.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 247.

vostra cort ha major honor per la passió de mon amat e per l'encarnació que nulla altra cort, cuit atrobar en vostra cort molts companyons qui sien de mon ofici. L'esperver significa los hòmens qui no ajuden a home ni a sostenir honrament e l'ordenament de vostra cort sens diners e serviis; e com hom los prega e no'ls dóna re, fér hom lur coratge de perea e de treball; e per açò són a home estranys e salvatges. Lo ca significa los hòmens qui són tan aflamats e tan ajustats d'amor ab l'honrament e l'ordenament de la cort per ço que Déus hi sia honrat, que sens que hom no satisfaga a lurs treballs, sostenen treballs e afanys per home qui haja a precurar alcunes coses en cort, e són als hòmens plaents e agradables".¹²⁹

Però, on explica de manera magistral el procediment intuïtiu és en les pàgines del *Fèlix*, explicant-nos com era el *Libre de plasent visió*, que si per desgràcia no hagués perdut, seria segurament el primer llibre il·lustrat, model d'intuïció directa. Vegem com Llull el descriu:

"...un donzell aportà al rei un libre on eren depinctes moltes figures e històries. Aquest donzell dix al rei estes paraules: 'Sényer rei, un sanct ermità qui en una alta montanya, prèd d'un vostre castell, feia penitència, és passat d'aquesta vida. E, en sa mort, mon pare visità aquell sanct hom, lo qual li dix que ell aquest libre donàs al pus devot príncep que ell sabés; e per açò, sényer rei, mon sényer pare vos tramet aquest libre, per ço car vos té per lo pus savi e'l pus devot príncep que ell sàpia en tot lo món'. 'Donzell', dix lo rei, 'savets vés de què és aquest libre?' Lo donzell dix al rei que lo libre era de plaser corporal e de plaser espiritual. 'De plaser corporal és, per ço car hi ha moltes e diverses figures, qui són molt noblement feites, e són de totes aitanes maneres com hom pot pensar de criatures e d'obres de criatures, ço és a saber, en lo libre és lo cel imperial afigurat, e la disposició de la sacra e sobirana majestat e de los sants de glòria. Enaprés hi és l'afiguradament del firmament, e del sol, e de la luna; e hi és la història del Vell Testament e del Novell. En aquest libre són afigurats los filòsofs e les obres de natura, enaixí com en hòmens, bèsties, aucells, peixs e plantes; e de totes les bèsties, aucells, peixs e plantes hi ha figures e obres; e açò mateix dels hòmens, enaixí com de prelats, prínceps, clergues, cavallers, mercaders, e de totes les arts mecàniques. E així per orde, en cascuna cosa distinta de l'altra, ha sa figura e la manera segons que los hòmens, bèsties, e aucells, e peixs viuen e fan en aquest món obres per tal que viuen. E en aquest libre hi ha històries de batalles, de ciutats, e de naus e galees de reis, e de totes les altres coses anti-gue qui són passades; e de tot açò fa aquest libre memòria per figures. 'Aquest libre, sényer rei, —dix lo donzell— féu aquest sanct

¹²⁹ *Ibidem*, p. 228.

ermità, qui fo filòsof; e de tots los libres que ell pot atrobar, trasc totes les històries que'n poc trer. E de tot ço que veïa fer als hòmens e a les bèsties, e aucells, e peïxs, e arbres, ell ho posava en figures. 'Sényer rei', dix lo donzell, 'com lo filòsof hac fet aquest libre, ell se'n venc estar en una esgleia ermitana, e en aquest libre ell guardava tot jorn, per ço que n'hagués plaser corporalment e espiritualment. Plaser corporal n'havia, per ço car tot lo libre és bell, e ben pintat e figurat, e car de moltes figures és ajustat. Plaser espiritual n'havia, per ço que per tal com veïa ab ulls corporals ço qui era en lo libre, se girava a veser ab ulls espirituals, ab los quals veïa Déu a les obres que havia en les criatures; e havia plaser de ço que considerava en les coses provades, e en les obres que fan les criatures.

"Lo rei pres d'aquell *Libre de plasent visió* e en aquell estudiava volenters. Un jorn s'esdevenç que ell estudiava en una figura on era depinct que un rei seïa a sa taula, e menjava en un gran palau, on menjaven gran res de cavallers. En aquell palau havia depincts joglars qui sonaven diverses esturments; e denant la figura del rei havia depinct un leó e una serpens qui's combatien. A l'orella del rei tenia un demoni sa boca, lo qual li significava que la serpent, ab oïr laors e vanitats, combat lo lleó, que significa rei. Molt considerà aquell rei en aquella història, e apercebé ço que la història significativa, e dix aquestes paraules: '¡Ah, falses laors vanes! ¿Per què sòts en lo món? ¿E per què sòts pus plasent a oïr als prínceps e als prelat, que als altres hòmens?' Molt plorà lo rei en esta consideració, e plorà longament.

"Com lo rei hac enaixí plorat molt longament, ell, per divinal lum de gràcia, considerà e proposà a fer un molt gran monestir, en lo qual se metés ab molts sancts religiosos qui cantassen noblement lo sanct ofici de la missa, e que sabessen en la ciència de teologia e de filosofia, per tal que tots jorns hagués plaser en oïr l'ofici de la missa, e en oïr lurs paraules, en les quals hagués plaser en oïr parlar de Déu e de ses obres.

"Enaixí com ho considerà lo rei, enaixí ho féu, e heretà nos fills de tot quant havia, e al monestir donà gran renda perpetual. En aquest monestir estava lo rei ab los sancts hòmens, e a ells feïa expondre ço que les històries del *Libre de plasent visió* significaven. Entre oïr i veser, e considerar, e membrar, entendre e voler estava lo rei tots jorns en gran plaser, e enaixí estec tro a la mort; e'l dia de la qual mort, ella manà a son fill que ell degués viure en la manera que ell havia viscut."¹³⁰

¹³⁰ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, pp. 405-406.

No es pot demanar més ni millor. En aquests exemples i principalment en la descripció del *Libre de plasent visió* ens explica Llull l'exacte valor de la intuïció. No era, és clar, un intuïcionista perquè sabia que l'acte intuïtiu no és sol·s una pura impressió sensible en la seva manera més tosca i primitiva, sinó una percepció total de l'objecte material o espiritual, resolta en una idea actualment vàlida, que es carrega d'afecte i empeny a l'acció.

Admet, doncs, les dues formes de la intuïció: sensible i intel·lectual. "En la primera el conocimiento se establece por medio de los mecanismos perceptivos; en la segunda surge espontánea e instantáneamente en el curso de un proceso mental de cualquier clase. La intervención del sentimiento no altera el carácter típicamente intelectual de toda intuición... El sentimiento aviva las intuiciones y estimula su producción respecto del objeto dado que lo inspira." ¹³¹

3. L'activitat

L'activitat té en general un elevat coeficient de vivacitat. Comprèn l'activitat alguns aspectes encara que participants del coeficient general, però admeten una graduació. Així, l'activitat muscular "nos impresiona más vivamente" que la mental. I dins la primera "es más impresionante el movimiento muscular de producción manual que el de percepción sensorial, y el de ejecución real que el de expresión verbal, oral y escrita y aun mímica, de una idea".¹³² "En la actividad mental, el aspecto realista es superior al aspecto significativo; dentro de la primera podemos establecer la siguiente escala en orden descendente: 1. lo efectivo; 2. el saber práctico; 3. el saber teórico; 4. las sensaciones e imágenes; 5. los estados de conciencia estrictamente vividos; 6. los estados forjados por reflexión, capaz a lo sumo de darnos una idea de la vida; imposible de confundirse con la vida misma." ¹³³

D'aquí ve l'aplicació pedagògica de l'activitat com a procediment psicopedagògic, amb distintes denominacions segons predomini d'un o altre dels aspectes indicats. Si exageram el valor de vivacitat de l'execució real, tenim l'activisme pedagògic. Si centram la nostra atenció en el fet que "dentro de lo cognoscitivo nos agrada más que el saber teórico de como son las cosas, el saber práctico de cómo se hacen y sobre todo saber hacerlas",¹³⁴ tindrem l'*escuela activa*. En relació amb aquesta concepció hem

¹³¹ J. Hernández Ruiz, ob. cit., t. 2, p. 425.

¹³² J. Zaragüeta, ob. cit., p. 394.

¹³³ *Ibidem*, p. 395.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 395.

de fer constar que encara que aquest sigui el sentit corrent, tal volta ens quedi un poc estret.

Ara bé, ja que l'activitat és un factor educatiu de primer orde, i que la seva importància no escapa a cap mestre, no podia ésser desconeguda i emprada per Ramon Llull. I a més, encaixa perfectament en el seu sistema filosòfic.

Les dignitats de Déu —diu Ramon Llull— estan integrades per tres correlatius, sens els quals la seva essència seria absurda i per tant no podrien subsistir; la bondat implica un bonificat i un bonificar i així pels atributs restants. No desmereixerà la imatge al ser diví exemplar. L'enteniment no pot concebre's sens entendre a un inel·ligible, ni la volentat sens amar a un amable, ni la memòria sens membrar a un memorable.¹³⁵

És a dir, teòricament no es concep cap facultat sens la seva activitat corresponent. I de fet es dóna. Vegeu com ens ho diu Llull. "Ha en l'home *d'acció* per raó de l'arbre sensual en quant sent color ab los ulls e sabor ab lo gustar, e ha en ell passió en quant sent dolor. Per l'acció de l'imaginació se mouen les carns de l'home a carnals delits, les quals han passió en ésser mogudes. Ha encara en l'home acció e passió per l'arbre racional, així com tots los arbres primers qui han passió sots l'arbre racional, qui està senyor e forma qui enforma les formes dejús a lurs naturals enclinaments e moviments; e ell ha passió en guanyar les necessitats d'aquelles, així com l'ànima qui consira e treballa com lo cors pusca viure e haver les necessitats que ha mester a viure, així con la cambra que ha mester per habitar, e l'agulla per cosir, e la rella per arar. Ha encara l'arbre racional acció e passió per si simplement, així com en la volentat, en qui és l'amant agent e l'amable pacient; e l'amar d'abdós ha encara passió, segons les empremsions e passions dels hàbits que pren; e enaixí de les altres coses semblants a aquestes, així com l'enteniment qui ha passió com no pot entendre, e la volentat com no pot haver ço que desira."¹³⁶

Molt clara la primera cita, però no tant la segona, que ens convé precisar. "El dinamismo de la vida humana tiene dos direcciones: *aprehensiva* en un sentido, *expansiva* en otra, afectando a las tres funciones: la cognoscitiva, la estimativa, la significativa. En la perspectiva de la aprehensión, conocer es saber (teóricamente); estimar es apreciar, significar es entender el lenguaje. En la expansión el conocimiento es un hacer (práctico), la estimación es apetecer, el lenguaje es emitir los signos orales (hablar) o gráficos (escribir) del pensamiento."¹³⁷

Vegem ara a la llum d'aquestes paraules tan clares que Llull admet

¹³⁵ Llull, *Libre de ànima racional* a ORL XXI, p. 191 i ss.

¹³⁶ Llull, *Arbre de ciència*, OE I, p. 628.

¹³⁷ J. Zaragüeta, ob. cit., pp. 387-388.

en el dinamisme humà les dues direccions: aprehensiva i expansiva, “l'ànima que consira e treballa com lo cors pusca viure així com la cambra que ha menester a viure...”.

En aquest treball donam per suposat (i admès) que l'aprehensió és anterior a l'expansió i per tant no la infravaloram, però tractarem més particularment de la direcció expansiva.

Avui, per l'exaltació vital del pur fer o expansió vital dominant en certs sectors que presumeixen formar en la vanguardia de la pedagogia, es parla molt del moviment en favor de l'*escola activa*. Però per no valorar degudament els conceptes es cau en greus errors.

Més clar; presidia Claparède a Ginebra una reunió de mestres dedicats a l'estudi a pràctica de l'escola activa. Un dels assistents explicava amb gran luxe de detalls i entusiasme desbordant els treballs en la seva escola activa. Els assistents estaven realment admirats per la qualitat de les realitzacions d'aquella escola. Acabà la peroració i Claparède comentà: —Molt bé, en la seva escola treballen molt i bé. No obstant vull fer-li una pregunta, vol dir-nos qui proposa els temes? El mestre contestà clarament que era ell.

Fins a quin punt era activa aquella escola? Aquest era el significat de la pregunta de Claparède. Ho era en la mesura en què els treballs proposats (els nins poden i deuen fer-ho) “haviem concordança”, per emprar termes lullians, amb les funcions mentals en ambdues direccions.

L'explicació de Claparède que seguí a l'exposició del mestre sembla demostrar que aquest patia una confusió: l'escola activa no és sols el fer pràctic. Però és pitjor encara quan es té per actiu el *pur moviment local*. Per això hem alludit abans a l'estretor del concepte d'escola activa.

Resumim amb unes paraules del gran professor García Hoz: “Sols es pot tenir èxit en la instrucció que sàpiga desenrotllar i utilitzar en servei propi les bones forces naturals que es manifesten en la vida dels impulsos”.¹³⁸

En aquest sentit Llull ens presenta una copiosa sèrie d'activitats. Els escolars de Llull observen per a satisfer l'impuls natural dels sentits. No caigué Llull en l'error de dir que els nins són observadors, confonent observació amb percepció. “Senyor maestre —dix lo fill del rei— una vegada s'esdevenç que un filosof se n'anava deportar per un bell pla ab gran res de sos escolans...”¹³⁹ (Si un jove o un adult observen és per satisfer l'impuls de la curiositat.) “Fení lo filosof la lliçó, en un bell verger entrà ab lo fill del rei e amb altres escolans, en companyia dels quals fo Felix. Dementre que lo filosof amb sos escolans anave per lo verger remi-

¹³⁸ V. García Hoz, *Selección Pedagógica* (Madrid, 1945), p. 177.

¹³⁹ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, p. 354.

rant los arbres, e les flors, e les aigües, e altres coses qui eren plaents a veser.”¹⁴⁰

Els personatges de Llull coneixen bé el valor de l'observació. “Molt se meravellà Fèlix de la saviesa del pastor, el qual dix aquestes paraules: —Bell amic, gran meravella me dó de vós com havets leixada la ciència de teologia e de filosofia, e ets vengut estar en est boscatge, en lo qual vos veig estar sol e pobrement vestit, e us veig sotmès a guardar lo bestiar. —Sényer —dix lo pastor—, en les ciutats estan los filòsofs per tal que los cinc senys corporals s'exerciten en aprendre les diverses obres qui's fan en les ciutats per la multitud de gents; car per aquelles obres corporals que los hòmens veen e oen, multiplica saber en ànima d'hom.”¹⁴¹

I saben també que darrera l'impuls d'observar segueix el de reflexionar. “Esdevenç-se una vegada que un filòsof, com se fo estudiat, se n'anà deportar defora la ciutat, e viu un bou qui menjava longament en un camp de blat. Com lo bou fo sadoll, ell s'eixí del camp del blat, e entrà-se'n en lo desert, e jac pres d'un arbre, e remugà e mastegà ço que havia collit en lo camp del blat. Aquell filòsof retornà a la ciutat, e per l'exempli que hac après del bou, puja-se'n en un alta muntanya ab tots sos llibres; e en aquella muntanya estec longament remembrant ço que havia après, e atrobà novelles ciències; e guardava bestiar, per ço que apercebés algunes coses per la manera de les bèsties que guardava. Humilment anava vestit, per ço que fos humil e que la ciència no'l mogué a vanaglòria; pobrament jaïa, per ço que molt no dormís; poc menjava e bevia, per ço que molt visqués; e en pur aer estava, per ço que fos sa, e que son enteniment pusqués ésser subtil a dictar los llibres de filosofia, los quals componia per tal que'n pusqués mills entendre los libes de teologia.”¹⁴²

Si el nin pregunta ho fa tant per impuls de curiositat com per satisfer el plaer de preguntar. Les preguntes del jove volen anar unides a l'apetència del saber i de saber ordenat. “...dix Fèlix al fill del rei: —Sényer, ¿per qual natura són les nuus de diverses colors? —Lo fill del rei dix que un aigua passava per un loc qui era ple de pedres vermelles, e puixes passà per un altre loc on havia pedres blanques; e per açò, l'aigua, segons los locs per los quals passava, se diversificava de color.”¹⁴³

“Obedient fo Fèlix a son pare, del qual pres comiat ab gràcia i benedicció de Déu. E ab la doctrina que li donà son pare, anava per los boscatges, per munts e per plans, per erms e per poblats, e per prínceps e per castells e per ciutats; e meravellava's de les meravelles qui són en lo món, e demanava ço que no entenia...”¹⁴⁴

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 354.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 350.

¹⁴² *Ibidem*, p. 350.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 355.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 319.

El que experimenta, a més de l'impuls de curiositat, satisfà també l'exigència de raó. Un escriptor, devot de Llull, expressa tan encertadament com bella aquest concepte així: "El conocimiento concreto, la noticia, nos da la mitad del saber, el orden la otra mitad. Lo primero satisface nuestro ímpetu de curiosidad; lo segundo, nuestra exigencia de razón".¹⁴⁵

"Fèlix dix al fill del rei:: —Sényer, lo lamp, ¿per qual natura se mou en tort, e no devalla çajús per dreta línia? —Respòs lo fill del rei, e dix que una vegada s'esdevenç que un maestre gità per una finestra una neula, la qual en biaix se moc tota hora a la terra. Aquell maestre demanà al seu escolà per qual natura la neula era caüda per línia obliqua, e no per línia dreta. L'escolà respòs, e dix que la neula, per ço com és prima e ampla, cau per l'àer en biaix, fenent l'àer ab sa tennitat e revolvent sa amplera sobre l'àer."¹⁴⁶

"Legia lo filòsof, e deia que vent és àer mogut per apreniment de nuus qui han apetit al centre de la terra; lo qual àer mogut, està entre les nuus e la terra e fuig per aquell mig o altre loc on no sia davallament de nuus. Aquestes paraules e moltes d'altres dix lo filòsof de les nuus e dels vents en sa liçó; la qual liçó repetí lo fill del rei, segons esta semblança: —Un hom demanà a un savi, què era vent. El savi dix a aquell home ço que era vent. Mas aquell home no poc entendre, per les paraules que'l savi deïa, ço que era vent. Lo savi féu omplir un odre de vent, sobre lo qual posà una gran pedra qui molt pesava, per lo pes de la qual esclatà l'odre e eixí'n lo vent, d'aquell odre."¹⁴⁷

Si una persona organitza (els nins poden i deuen organitzar qualque cosa) i els personatges de Llull organitzen tots, és per satisfer l'ànsia de concordar la realitat exterior desordenada amb l'orde que regna en el seu interior. Notem com Natana, l'abat Blanquerna, després bisbe i més tard papa, tots es dediquen a organitzar els seus respectius dominis apenes iniciat el seu mandat.

Viagen els personatges de Llull. Comencen passejant per plàcids vergers i acaben donant la volta al món conegut. És l'impuls de perfecció que els mou a viatjar: tot deu ésser perfecte en el món i els homes: "intenció hagen a amar, entendre, membrar a servir-vos qui sots ver Déu Sényor e creador de totes coses". El món no és així i uns viatgen per iniciar-se en el coneixement de locs i costums. "Ve per lo món, e meravella't dels hòmens per què cessen d'amar e co-

¹⁴⁵ Eugeni d'Ors, *Tres horas en el Museo del Prado* (Madrid, 1939), p. 12.

¹⁴⁶ Llull, *Libre de meravelles*, OE I, p. 354.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 356.

nèixer e loar Déu".¹⁴⁸ Cardenals i missatgers viatgen per informar: "Un missatge del cardenal anà a Migjorn..., un altre missatge anà a tremuntana on oí e viu... que lo demoni los tenia en error".¹⁴⁹ Viatja Ramon: "Havia l'amic a anar longues carreres e dures e aspres; e era temps que anés per aquelles e que portés lo gran feix que amor fa portar a sos amadors".¹⁵⁰

Joan Tusquets diu que "los procedimientos activos clásicos encuentran excelente acogida en la didáctica luliana".¹⁵¹ Molt bé, però jo afegiria que no sols per ésser clàssics, sinó per bons. "Costuma vella no la ans per sa antiquitat més que la nova, ne la nova no la ans més que la vella per sa noveletat: ¿e sabs per què? per ço que eleges la mellor e ages en ira la pitjor. Si per antiquitat malvats nudriments són bons, són bones les obres dels demonis qui tant han perseverat en mal; e si les custumes novelles eren totes males, començament de bé seria mal." ¹⁵²

A més, aquesta manera de procedir és perfectament explicable dins la línia que seguim, encara que no es tractàs de procediments actius. Una pràctica arrelada, sobretot si s'enrevolta de cert èmfasi, crea un sentiment d'expectació i un desig de veure com es resol l'interrogant. Els pares solen recordar als seus fills aquell tema, pregunta o problema que tantes preocupacions els causava en els seus anys d'escola. No es pot prescindir per les bones d'aquests procediments, mentres no s'hagi destruït el pernicios efecte al mateix temps que se crea ambient favorable a les noves maneres. I si el procediment és vàlid vertaderament, per molt vell que sia se l'ha de conservar.

Miquel DEYÀ I PALERM

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 819.

¹⁴⁹ Llull, *Blanquerna*, OE I, pp. 247-248.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 278.

¹⁵¹ J. Tusquets, ob. cit., p. 359.

¹⁵² Llull, *Doctrina pueril* (Barcelona, 1906), p. 261.